

Old Ni-js

Kroniek van Eibergen, Beltrum, Rekken en Zwolle

In dit nummer o.a.

Herinneringen van Aaltje Ruesink

Het gezelschap de Eendragt en 't Nut in Eibergen

**Opgroeien in een protestantse enclave aan de Hupselseweg
Scheppels Mankzaod**

Uitgave augustus 2008 - no. 62

Old Ni-js is het orgaan van de Historische Kring Eibergen.
Lidmaatschap/abonnement € 14,- per jaar bij automatische betaling.
Toeslag bij betaling via toegezonden rekening € 1,50.
Inwonende leden betalen € 2,- per jaar, maar ontvangen hiervoor geen
extra nummer van Old Ni-js.

Secretariaat Historische Kring Eibergen
www.historischekringeibergen.nl

A. Dijkhuizen-Blankvoort
Vogelenzangstraat 34
7151 VD Eibergen
tel.: 0545-473393

Administratie
Aanmelding nieuwe leden

J.W. Scholl
Nijenkerckestraat 5
7482 ZX Haaksbergen
tel. : 053-5721225

Bank

Rabo Eibergen
Rek.nr. 31.64.48.095

Bezorging Old Ni-js

D. Somsen
Mallumse Molenweg 23
7152 AT Eibergen
tel.: 0545-472517

Bestuur Historische kring Eibergen

A. van der Ziel, voorzitter	Altena's Dijk 2	7274 GN Geesteren
J. van Dijk-Sijbrandij, vice-voorzitter	Blomsgaarden 26	7151 AM Eibergen
A. Dijkhuizen-Blankvoort, secretaris	Vogelenzangstraat 34	7151 VD Eibergen
J.W.Scholl, penningmeester	Nijenkerckestraat 5	7482 ZX Haaksbergen
J. Baake, algemeen adjunct	Nieuwenhuizenstraat 5	7161 VB Neede
A. Busink-te Biesebeek, lid	Lariksweg 23	7151 XV Eibergen
D. Somsen, lid	Mallumse Molenweg 23	7152 AT Eibergen

Foto voorkant: Maarten Wesselink

Redactie Old Ni-js

J. van Dijk-Sijbrandij (hoofdredacteur), J. Baake, A. Dijkhuizen-Blankvoort, A. van der Ziel
Redactie-adres: Blomsgaarden 26, 7151AM Eibergen, Emailadres: redactiehke@gmail.com

Geheel of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen
toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

ISSN 1381-2548

old ni-js

Kroniek van Eibergen,
Beltrum, Rekken en Zwolle

22e jaargang no. 62

augustus 2008

Inhoud van dit nummer:

Die tijd komt nooit meer terug	blz. 2
<i>door Bert van der Ziel</i>	
Bestuursmededelingen	6
- Terugblik op de algemene ledenvergadering van 12 april 2008	
- Andere mededelingen	
- Excursie Historische Kring 28 mei 2008	
- Monumentendag zaterdag 13 september 2008, thema: Sporen	
Onder de oude Ginkgo Biloba. Museumnieuws	11
<i>door Paul Puntman</i>	
Herinneringen van Aaltje Ruesink	13
<i>door Hennie Wesselink</i>	
Het gezelschap de Eendragt en 't Nut in Eibergen	22
<i>door Leo van Dijk</i>	
Opgroeien in een protestantse enclave aan de Hupselseweg	48
<i>door Jan Groot Wassink</i>	
Ons zoekplaatje	53
Oplossing Zoekplaatje: Toneelvereniging Kunst naar Kracht	54
<i>door Johan Baake</i>	
Rika Frank	55
<i>door Wim Kemink</i>	
Scheppels Mankzaad	57
<i>door Hennie Wesselink</i>	

Die tijd komt nooit meer terug

Afscheid van Hennie Wesselink als voorzitter van de Historische Kring Eibergen.

Het is vandaag, 12 april 2008, een heel bijzonder moment in de geschiedenis van de Historische Kring Eibergen. Voor het eerst kan Hennie Wesselink de algemene ledenvergadering niet voorzitten. In verband met ziekte moet hij verstek laten gaan. Bovendien zijn gezondheidsredenen voor hem aanleiding zich niet meer herkiesbaar te stellen. Na bijna 23 jaar komt een einde aan het voorzitterschap van Hennie Wesselink. Voor onze kring is dat een groot verlies.

Bij mij komen beroemde woorden van premier Joop den Uyl naar boven: Die tijd komt niet meer terug. Den Uyl sprak die woorden tijdens de olieboycot in 1973. U herinnert zich die tijd nog wel. De oliecrisis noopte de regering tot het nemen van maatregelen: autoloze zondagen om brandstof te besparen en benzine op de bon. De regering vreesde ernstige economische gevolgen. Na decennia met enorme economische groei en bloei zou als gevolg van de crisis de economie wel eens een flinke terugslag kunnen krijgen. Na alle vette jaren zouden magere jaren volgen.

Nu wij Hennie Wesselink uitzwaaien, zeggen we opnieuw tegen elkaar: Die tijd komt nooit meer terug. Het wordt nooit meer zoals het was.

Natuurlijk realiseren we ons dat die sombere voorspellingen van destijds niet zijn uitgekomen. Het viel allemaal mee. De oliecrisis was snel voorbij, de economie herstelde zich en tegen alle verwachtingen in groeiden de bomen opnieuw tot in de hemel.

Natuurlijk mogen wij er ook nu op vertrouwen dat, met uw hulp, verborgen talenten binnen onze vereniging aangeboord worden. Ook deze crisis zullen we overwinnen en de groei en bloei van onze vereniging zal zich voortzetten. Maar zo ver is het nog niet. Nu overheerst nog het verdriet om het verlies. Met weemoed blikken we terug op die drieëntwintig succesvolle jaren die we hebben gehad. Die tijd komt nooit meer terug. De echo van die woorden blijft klinken.

Toch is er heel veel reden tot dankbaarheid. We hebben talrijke zegeningen te tellen.

Welke lokale historische vereniging doet het ons na om zoveel interessante en schitterende publicaties en boeken uit te geven? Welke vereniging in onze omgeving presteert het om meer dan duizend leden aan zich te binden?

Zonder Hennie Wesselink was ons dat nooit gelukt. Er is alle aanleiding om hem uitbundig lof toe te zwaaien.

Toen Hennie in 1985 met de VUT ging zocht men in Eibergen iemand die de oorlogsgeschiedenis van Eibergen zou kunnen beschrijven. We vierden toen veertig jaar bevrijding en in Eibergen was, in tegenstelling tot andere dorpen, de

Na één jaar telde de HKE driehonderd leden. Een grote krentenwegge markeerde deze mijlpaal. V.l.n.r.: Gerard te Nijenhuis, Herman Schepers, Bennie te Vaarwerk, Marian Klein Gebbinck, ?, Hennie Wesselink, Teun Maarse, Hennie Garstenveld, Johan Baake. (collectie: J. Baake)

oorlogsgeschiedenis nog nooit uitgeplozen en opgeschreven.

Men klopte bij Hennie aan. Hij is er heel lang druk mee geweest want u weet, Hennie stelt hoge eisen aan de historische betrouwbaarheid, hij houdt niet van half werk, hij heeft honderden mensen geraadpleegd.

Kom vanavond met verhalen, deel 1, 2 en 3 is een indrukwekkend standaardwerk geworden. Hoewel deze boeken nog maar een deel bevatten van wat zich destijds allemaal heeft afgespeeld, geven ze ontzaglijk veel interessante en bovendien leerzame informatie. Wat de geschiedschrijving van Wesselink bijzonder aansprekend maakt is dat bij alle informatie over de oorlogsgeschiedenis in brede zin, talrijke gewone Eibergse mensen in de verhalen figureren. Dat maakt dat de geschiedenis dichtbij komt. Je kent de mensen, de families, of hun namen, of je herkent straathoeken of andere plaatsaanduidingen en je realiseert je dan des te meer dat wat toen hier in Eibergen gebeurde, op vele plaatsen elders in de wereld nog steeds gebeurt.

Geheel in de geest van Hennie heb ik al eens eerder betoogd dat het verleden niet voorbij is. Wanneer we er geen lering uit trekken en onze ogen sluiten voor wat eerder gaande was, dan zullen we onaangenaam verrast worden door herhalingen die plaatsvinden. Kennis van het verleden geeft ons een kompas voor de toekomst.

In diezelfde tijd, toen Hennie Wesselink nog maar net met de VUT was en startte met de oorlogsboeken, werd in Eibergen de Historische Kring opgericht. Het was 27 november 1985. Hennie werd gevraagd voorzitter te worden.

Hij werd niet alleen voorzitter, hij was historicus, schrijver en hoofdredacteur van Old Ni-js en bovendien de stuwende kracht achter de vele andere activiteiten van onze vereniging.

Drieëntwintig jaar lang heeft hij ziel en zaligheid gegeven aan de Historische Kring Eibergen. Voor een belangrijk deel dankzij hem hebben we in al die jaren zo enorm veel succes gehad.

Natuurlijk zal hij zelf benadrukken dat hij het niet alleen gedaan heeft. Dat is waar, de inbreng van vele leden en de inzet van voormalige en huidige bestuursleden en redactieleden, was en is geweldig. Maar u zult het met mij eens zijn, de Historische Kring Eibergen is Hennie Wesselink en andersom, Wesselink is de Historische Kring. Hij is en blijft het hart van de vereniging.

Die passie van Hennie voor historie heeft volgens mij iets te maken met zijn verwondering over en eerbied voor het leven.

Ik herinner mij een scheikundeles van 'meester Wesselink' op de ULO hier in Eibergen. Dat moet ergens tussen 1959 en 1963 zijn geweest. Hij had zijn leerlingen onderricht gegeven over bijzondere wetenschappelijke ontwikkelingen waardoor in deze moderne tijd dingen mogelijk zijn die vroeger volstrekt onmogelijk werden gehouden. Ongelofelijk hoe knap de mensheid wel niet is. "Maar", zo voegde hij er aan toe - er vloog op dat moment een eenvoudig musje voorbij het raam - "kijk eens naar dat musje, het vliegt, het tjlpt, het weet een nest te bouwen en jongen groot te brengen. De mens slaagt er nimmer in om zoiets eenvoudigs als een mus na te bouwen. Kapot maken lukt wel, maar dit kleine wonder der natuur kan de mens niet scheppen".

Eerbied voor het leven en verwondering over de mens. Historisch werk is een manier om je in het leven te verdiepen en de mensheid beter te begrijpen. Dat zal zo ongeveer zijn drijfveer zijn geweest bij al het werk voor de kring.

Natuurlijk was en bleef hij voor ons ook de hoofdonderwijzer.

Een paar jaar geleden, bij de voorbereiding van Old Ni-js no. 50 kreeg ik de taak om een jubileumartikel te schrijven waarin ik alles wat tot dan toe gepubliceerd was, in het kort behandelde. Voor mij, toen nog een betrekkelijke nieuweling in de vereniging en in de redactie, was het ook zoiets als een bijspijkercurus, een manier om kennisachterstand in te halen. De onderwijzer Hennie had me met succes aangezet tot zelfstudie.

Ik ben geneigd om veel van wat ik toen, onder de titel 'Wi'j meugt neet klagen', opschreef, hier te herhalen. Want het geeft een beeld van de omvang en de inhoud van het werk van Hennie Wesselink. Ik zou u willen vertellen over zijn bijdragen aan 'Acht eeuwen heerlijk Eibergen' en aan 'Folklore en Vroomheid in Berkelland', het prachtige boek over de oude Mattheus, zijn artikelen over Brieven van Landverhuizers, over Pastorieën, Herders en Heren, over de familie Smits, over de vroegere fine fleur van het dorp en over Eibergen in de tijd van

de 80-jarige oorlog. In dat laatste verhaal krijgt u nog een keer uitgelegd dat oorlogen nooit iets oplossen. Om wille van de tijd moet ik me beperken, doe ik dat niet dan bent u voor 't donker niet thuis.

We hebben als bestuur een ander plan bedacht om het u wel allemaal onder de aandacht te brengen. Daar kom ik zo op terug.

Ik ben Scheppels Mankzaod nog vergeten. Eén klein stukje daaruit om te illustreren hoeveel u en ik daarvan genoten hebben: "Wet iej wat zunde is?", vroeg miej laatst ene. "At ow de koo in 't water drit. Dan bu'j de mest kwiet en 't water kö'j neet meer drinken". Dominee Van Minnen op de griffemeerde katechesaotie hef mie dat nooit eleerd.

Het plan van het bestuur waar ik zo net over sprak, is om volgend jaar een speciaal themanummer uit te geven met een verzameling van de mooiste artikelen van Hennie. Dat wordt een prachtig boekwerkje waarmee we onze grote roer-ganger willen eren. We zijn er van overtuigd dat we ook u daarmee een dienst bewijzen.

Straks zei ik dat Hennie het hart van onze vereniging is en blijft. Ik zei met opzet 'is en blijft'. We hopen namelijk dat Hennie weer opknapt en een bijdrage blijft leveren aan het werk van de vereniging. Wij willen graag blijven profiteren van zijn kennis en ervaring. Ook u zult graag nog een aantal jaren willen blijven genieten van zijn pennenvruchten. Om te benadrukken dat hij het hart van onze vereniging is en blijft stelt het bestuur voor om Hennie Wesselink vanwege zijn uitzonderlijke verdiensten, te benoemen tot erelid.

We zijn er van overtuigd dat u daar van harte mee instemt.

En tenslotte: Van alle mooie weurde kö'j neet etten.

Daarom namens u allen voor Hennie en Hermien een enveloppe met inhoud met het idee dat zij, zo gauw de conditie dat weer toelaat, samen gezellig gaan dineren.

Uitgesproken in de algemene ledenvergadering op zaterdag 12 april 2008.

Bert van der Ziel

Bestuursmededelingen

Terugblik op algemene ledenvergadering 12 april 2008

Zoals uit het voorgaande reeds duidelijk zal zijn, werd het huishoudelijk deel van de ledenvergadering gedomineerd door het afscheid van onze voorzitter, Hennie Wesselink. Uiteraard heeft de vergadering met luid applaus gereageerd op het voorstel van het bestuur Hennie Wesselink te benoemen tot erelid. Die benoeming ging gepaard met de uitreiking van een oorkonde waarop alle aanwezige leden hun naam hebben geschreven. Helaas kon Hennie door ziekte niet zelf aanwezig zijn, maar hij werd vertegenwoordigd door zijn zoon Maarten. Deze vertelde op een aansprekende wijze hoezeer de boeken en publicaties van zijn vader ook op hem indruk hebben gemaakt en hij beloofde alle lovende woorden vanuit de vergadering aan zijn vader over te brengen.

We hopen dat Hennie weer opkrabbelt en dat we eendaags een goede gelegenheid vinden om hem publiekelijk nog een keer in het zonnetje te zetten.

Met algemene stemmen ging de vergadering akkoord met de voorgestelde wijziging van de statuten. Zoals reeds bekend is deze wijziging nodig sinds we goederen van historische waarde, namelijk de stenen en gebinten van De Jappe, in bezit hebben. Het is overigens nog steeds niet onze bedoeling om De Jappe zelf te herbouwen en te beheren. Ons streven is dat herbouw mogelijk wordt en dat er een goede publieke bestemming wordt gevonden.

Vanuit de vergadering werd aangedrongen op verzekering van de goederen en goede schriftelijke afspraken. Na het inwinnen van advies is het bestuur inmiddels tot de slotsom gekomen dat de kosten van een eventuele verzekering niet in verhouding staan tot de beperkte risico's. Wel zal het bestuur de gemaakte afspraken met de aannemer schriftelijk vastleggen.

Vanuit de vergadering werd gevraagd om vaker lezingen te organiseren. Het bestuur wijst er de leden op dat met de beperkte menskracht die we hebben, reeds vele activiteiten worden georganiseerd. Denk aan de jaarlijkse excursie, het filmfestival en de organisatie van de monumentendag. Suggesties van leden voor uit te nodigen sprekers blijven natuurlijk welkom.

Enkele leden bepleitten onderzoek te doen naar de mogelijkheden van een eigen home voor onze vereniging. Het bestuur heeft dit voorstel besproken en komt tot de conclusie vooralsnog geen stappen in die richting te ondernemen. In de eerste plaats vanwege de kosten. Tot nu toe hebben we onze beperkte middelen vooral benut voor de uitgave van aantrekkelijke publicaties en boeken. Dit beleid willen we voortzetten. In de tweede plaats heeft onze vereniging, in tegenstelling tot historische verenigingen in omliggende plaatsen, geen museumfunctie. In Eibergen valt het museum De Scheper onder een aparte

stichting. De talloze vrijwilligers die nodig zijn voor het werk van het museum, hebben in dat museum tegelijkertijd hun 'home'. Het bestuur werkt wel in toenemende mate nauwer samen met De Scheper.

Het tweede deel van onze ledenvergadering werd gevuld door gastspreker Theo Roes. Hij vertelde over zijn vader Aornt Pepplnkamp die veel heeft geschreven in zijn moerstaal, het Achterhoeks. Bijna overbodig te zeggen dat alle aanwezige leden geweldig genoten hebben.

Old Ni-js is afhankelijk van uw hulp en uw bijdragen

Dat wist u natuurlijk allang, maar we waren de afgelopen jaren zo verwend door onze voorzitter en hoofdredacteur, Hennie Wesselink. Zonder alle andere schrijvers en redacteurs te kort te doen, Hennie was de drijvende kracht achter Old Ni-js. Dat gaat helaas veranderen. Daarom doen we een dringend beroep op onze leden. Kom voor de dag met uw old ni-js. Denk niet te gauw dat u geen old ni-js hebt, want ik weet dat velen van u graag op de praatstoel zitten en vertellen over vroeger of over hun speurwerk naar het verleden. Denk ook niet dat u geen schrijver bent, want daarbij kunt u zich zonodig door ons laten helpen.

Bel of schrijf met een van de redacteurs van Old Ni-js of trek bij gelegenheid een van hen aan de jas. U kunt ons ook mailen: **redactiehke@gmail.com**.

Bestuurssamenstelling

De samenstelling van bestuur en redactie is gewijzigd. Belangrijk daarbij is dat het bestuur de taken beter wil verdelen. Zo zal de voorzitter van de vereniging niet tegelijkertijd hoofdredacteur van Old Ni-js zijn. Ook willen we in diverse commissies vaker en meer leden van de vereniging betrekken.

Bert van der Ziel is de nieuwe voorzitter. Jansje van Dijk blijft vice-voorzitter en is tevens hoofdredacteur van Old Ni-js. De overige bestuursfuncties zijn niet gewijzigd.

Donatie

"Good wark, zo verdan gaon", schreef Jan Groot Wassink onder zijn brief waarin hij de Historische Kring Eibergen een donatie aanbood ter waarde van 10.000 euro. Ter nagedachtenis aan zijn ouders heeft hij met deze gift het werk van onze vereniging willen ondersteunen. Het bestuur is uiteraard reuze blij met dit grote bedrag. Minstens zo verguld zijn we met de waardering die eruit spreekt voor ons werk. We beraden ons nog over een speciale bestemming.

Jan Groot Wassink is in 1947 geboren op Nieuw Pasop in Hupsel. Hij woont al 36 jaar in Canada maar volgt met grote belangstelling de ontwikkelingen in Eibergen en omstreken via onder meer Old Ni-js.

Elders in dit nummer een artikel over "Een protestantse enclave in Hupsel" bekeken met de ogen van Jan Groot Wassink toen hij 5 à 6 jaar was en zijn wereld nog niet groter was dan die kleine kring van boerderijen.

Excursie Historische Kring 28 mei 2008

Wij zijn met 52 mensen om 10 uur vertrokken met redelijk mooi weer vanaf de Pickerhal richting Oosterbeek waar het Oorlogs- Airborne Museum "Hartenstein" staat.

In dit museum kon men op eigen gelegenheid kennismaken van hetgeen daar te zien en te lezen is en wat bij velen van ons herinneringen oproep aan de Tweede Wereldoorlog.

Gerrit Kluvers was zo vriendelijk om ons een beetje bij te praten over de luchlandingstroepen en wat er zoal gebeurde rond Arnhem, Oosterbeek waar veel militairen zijn gesneuveld.

Daarna zijn we vertrokken naar de Airborne militaire erebegraafplaats waar veel militairen zijn begraven, Britse, Poolse, Engelsen maar ook Joodse. Gerrit Kluvers wees ons op verschillende tekens die op de graven stonden het was een ware rondleiding waardoor je veel meer inzicht kreeg over de betekenis van die tekens, hij had daar een studie van gemaakt waardoor wij met veel meer aandacht konden kijken naar die graven.

Nadat Annie Busink, Gerrit Kluvers had bedankt voor zijn bereidwilligheid ons rond te leiden, zijn we verder gegaan naar Kasteel Middachten.

Hier werden we in twee groepen verdeeld en kregen we uitleg van een suppoost die op een voortreffelijke wijze kon vertellen van de geslachten die daar allemaal hebben gewoond en wat er te zien is, ook kon ze antwoord geven op elke vraag uit het publiek, heel interessant.

Bezoek Airborne militaire erebegraafplaats.

Links van het midden Gerrit Kluvers (met rugzak). Foto Dick Somsen.

Nadat we koffie hadden gedronken met een gebakje erbij zijn we gaan wandelen door de tuinen van het Kasteel.

Het weer begon wat op te vrolijken (want we hadden regen gehad) en onze magen begonnen te knorren, dus tijd om te vertrekken naar Ruurlo naar het pannenkoekenhuis "de Heikamp".

Hier kregen we een heerlijke pannenkoek te eten en een drankje die we buiten konden nuttigen vanwege het mooie weer daar, bijzonder gezellig.

Terug kijkend was het een zeer geslaagde dag met dank aan de uitstekende voorbereiding en verzorging door Annie Busink, Dick Somsen en Hennie Floors.

Anton Heurneman

Monumentendag 2008: Sporen

'Sporen' is het thema van Open Monumentendag 2008 op zaterdag 13 september. En dat betekent een dagje historisch spoorzoeken. Het thema had plaatselijk ook als 'spoor' uitgelegd kunnen worden met een verwijzing naar wat rest van de Geldersch Overijsselsche Lokaal Spoorweg. Maar dat is niet gebeurd. In Eibergen wordt meer de Berkel als waterweg belicht, in de vorm van zowel een expositie in de protestantse kerk de Oude Mattheüs als in zompenloods 't Vonder.

In de Oude Mattheüs is de hele loop van de Berkel, van de bron het Duitse Billerbeck tot waar de rivier in Zutphen in de IJssel uitmondt, te volgen op meer dan twintig grote kaarten. De expositie is tot stand gekomen in samenwerking met het Waterschap Rijn en IJssel. Waar de Berkel ontspringt, is het een miniem stroompje. Maar in Eibergen en omgeving heeft de rivier in het verleden voor heel wat wateroverlast gezorgd.

Vanaf 1934 – feitelijk duurde de uitvoering tot begin jaren zeventig - werd de rivier gekanaliseerd. Overstromingen zouden daardoor tot het verleden gaan behoren. Inmiddels is een deel van die kanalisatie alweer ongedaan gemaakt. 'We' hebben inmiddels andere ideeën over de functie van rivieren. Snel afvoeren van water is niet meer zaligmakend; in de strijd tegen verdroging zien we weer meer in een meanderende rivier. Bergingsgebieden kunnen intussen pieken opvangen. Tussen de stuw in Mallum en de brug van de Twenteroute/N18 is een grote bocht gemaakt en op de 'natte oevergronden' ontstaat zo langzamerhand een waar paradijs voor vogels en planten. Oud-Eibergenaar Maarten Wesselink heeft een serie prachtige foto's gemaakt van de renovatiewerkzaamheden, waarvan een aantal in de Oude Mattheüs te zien is. Hoe rijk de Berkel en het gebied eromheen is aan bijzondere vogels, bloemen en planten wordt duidelijk aan de hand van de ruim een half uur durende film De Berkel in de 21e eeuw van de hand van cineast Ben Tragter.

Meer Berkel is te zien in 't Vonder, de thuisbasis van de Berkelschippers bij het haventje achter de rk kerk. Hier is een permanente expositie over de rivier ingericht.

*Reconstructiewerkzaamheden aan de Berkel.
Foto Maarten Wesselink.*

Maar sporen zijn meer. Een deel van de menselijke sporen – in de bodem – betreft hun stoffelijke resten. In museum De Scheper, tegenover de Oude Mattheüs (ingang achterzijde aan De Hagen) is onder de titel Begraven in Eibergen een tentoonstelling ingericht over begraafplaatsen, grafheuvels, urnenvelden en vooral ook veel over gebruiken rond de dood. In dit kader is ook een fietsroute beschikbaar met de toepasselijke naam Dooie Akkertjes Route. Die voert van begraafplaats naar begraafplaats, grafheuvels en urnenvelden meegerekend.

Een eerder uitgegeven beschreven fietsroute langs sporen in het landschap is nog steeds verkrijgbaar. Het gaat hier om een landelijke, zogeheten TRAP-route (Toeristisch Recreatief Archeologisch Project). Wie de route fietst komt onder meer grensstenen, karakteristieke landweren en historische cultuurlandschappen tegen. Een aardige route voor een mooie fietstocht in en rond Eibergen is ook de Monumentenroute die onder meer langs enkele kapitale villa's aan de Grotestraat leidt, de in oude glorie herstellde boerderij Het Reimelink, en door de buurtschap 't Loo. De routes zijn te koop bij het museum en/of de VVV aan de Kerkstraat/hoek Hagen.

Expositie: De Berkel (Oude Mattheüs)

Expositie: De Berkel (botenhuis 't Vonder)

Expositie: Begraven in Eibergen (museum De Scheper, beide Mattheüskerken)

Routes: Dooie Akkertjes Route; TRAP-route; Monumentenroute (te koop bij De Scheper en de VVV).

Peter Zandee

Onder de oude Ginkgo Biloba

Berkelland

Museum de Scheper is het museum van Eibergen, maar slechts één van de musea van Berkelland. In Neede heb je De Smidse, in Gelselaar Erve Brooks, in Noordijk De Oale Schole en Borculo noemt zich museumstad met het Stormramp- en Brandweermuseum, het Kristalmuseum en museumboerderij de Lebbenbrugge. Dus zit de gemeente Berkelland met de handen in het haar: hoe moet je daar beleid in voeren. Sommige raadsleden uit Berkelland willen het leeuwendeel van het geld voor musea in Borculo, want dat zijn er zo veel. Raadsleden van sommige partijen hebben liever geld voor rotondes of om de begroting te saneren. En dan zijn er nog raadsle-

den die willen wel geld beschikbaar stellen voor cultuur, maar dan moet een Culturele Raad een belangrijke stem krijgen in de verdeling. Hoe stel je die raad samen? Van alles wat bestaat iemand erin zetten, dan heb je ze allemaal bij elkaar. Of moet Museum de Scheper samen met de Historische Kring Eibergen eenderde van de stemmen hebben van het culturele erfgoed, omdat ze dat deel van de bevolking vertegenwoordigen?

Er wordt van alles bedacht, als er maar niet zo veel geld naar toe hoeft. Dus het geld dat er de laatste jaren aan besteed werd is meetpunt. Of hebben we er de hoeveelheid geld voor over, die we toevallig nog beschikbaar hebben. Of moet Museum de Scheper meer geld krijgen dan bijvoorbeeld de Lebbenbrugge, omdat het gebouw en de collectie van de gemeente zijn en dus ook de verantwoordelijkheid? Met beleid hebben zulke toevalligheden niets te maken. Waarom doet de gemeente aan cultuur? Wat is er voor nodig om dit naar behoren te doen? Hoe kan de gemeente een stimulans zijn voor kunst en cultuur in Berkelland?

Cultureel aanbod

Wij zijn van mening dat de gemeente moet zorgen dat voor alle inwoners en bezoekers van Berkelland een cultureel aanbod van voldoende niveau beschikbaar is. Cultuur om van te genieten en om te beleven, cultuur om door geïnspireerd te raken, cultuur als onderdeel van je vorming, cultuur als grondstof voor een volwaardige samenleving met debat, kritiek, meningsvorming, met beleving en ervaring. Daarbij horen naast cultureel erfgoed alle vormen van kunst en het publieke debat op niveau, waardoor een democratie kan functioneren. Dat mag niet afhangen van de opvoeding, opleiding, salaris en ontvankelijkheid voor nieuwe invloeden bij de individuele burger.

Moet je concluderen dat een muziekstuk toegankelijk genoeg is, als het in Enschede of Doetinchem te beluisteren is? Zoiets geldt ook voor dans, film, beeldende kunst of podiumkunst. De gemeente moet vaststellen wat zij vindt dat er voor haar bevolking aanwezig moet zijn en dat dat op voldoende niveau is. Wij vinden dat Berkelland er recht op heeft dat bewoners en bezoekers het cultureel erfgoed uit de regio binnen bereik hebben en dat het onderwijs daar gebruik van kan en moet maken. Ons museum probeert dat dan zo aantrekkelijk mogelijk te maken, zonder concessies te doen aan het niveau.

De gemeente mag ons daarbij best stimuleren, de maat nemen en zelfs eisen aan ons stellen. Ze mag ook van ons vragen met collega's samen te werken, zoals de Historische Kring, de Triangel, de bibliotheek, de Pickerhal, de VVV, de Malumse Molen en expositieruimten voor beeldende kunst. We zijn benieuwd hoe deze belangrijke fase in ons bestaan er binnenkort uit zal zien.

Exposities

Nog tot en met Monumentendag is in het museum en de beide Mattheüskerken de expositie Begraven in Eibergen te zien. Onder de titel 'dooie akkertjesroute' is bij het museum en de VVV een boekje te koop met daarin twee fietstochten langs kerkhoven en andere begraafplaatsen in Eibergen en Rekken. Beide routes zijn circa 20 km lang.

Van 20 september tot 1 oktober komen de foto's van Cristi Kluivers centraal te staan. Cristi verkeerde met haar toenmalige echtgenoot Aat Veldhoen in kunstkringen in Amsterdam met bekende mensen als Simon Vinkenoog. Ze maakte monumentale foto's van de prachtige natuur rond Eibergen die niet aan een rondweg ten prooi mag vallen. Cristi is een van die markante figuren, die een dorp tot leven brengen. De rust in de Scheper zal wel een beetje verstoord worden, maar dan heb je ook wat.

We sluiten het jaar af met de honderdste verjaardag van Excelsior. Bij deze tentoonstelling zal het spektakel van de "bloemensymfonie" een grote rol spelen.

Museum de Scheper (Hagen 24, 7151 CA Eibergen, 471050) is open van woensdag tot en met zaterdag van 13 tot 17 uur.

Raadpleeg ook www.descheper.8m.com

Herinneringen van Aaltje Ruesink

Inleiding

In de vorige uitgave van Old Ni-js stond een artikel onder de titel 'Hupsel, historische notities'. De laatste regel daarvan luidde: 'Zo is van veel boerderijen in Oost-Hupsel een verhaal te vertellen'. Eén van die verhalen geeft een indruk van het leven van Aaltje Ruesink, die haar herinneringen opschreef en later nog toelichtte in een interview met Adèle Woertman. Ook kreeg ik informatie van Mina Krajenbrink-Simmelink, Wim Bulsink en Harry Bloemena.

Het verhaal betreft de boerderij van Ruesink, destijds huisnummer C 15, thans is dat Groenloseweg 39. Hun terrein grensde zuidwaarts(richting Groenlo) aan een bosje dat toebehoorde aan Wansink op Geerdink aan de Hupselse Esweg. Dat was een heel eind van de boerderij Geerdink af, maar dat was met zoveel boerengronden het geval. Het land van Ruesink lag langs de Groenloseweg. Het was van voren naar achteren heel diep, wel 700 meter, zoals op oude kaarten is te zien. Het terrein grensde aan dat van Stevens aan de Landweerdijk. Dat was hun naaste buurman, met wie ze veel omgang hadden.

Voorbij het bosje richting De Keet woonde Rumathé, die had een kruidenierswinkeltje, later woonde daar bakker Van Loosen. Dan kwam Bloemena van café De Keet. Na de oorlog kwam het timmerbedrijf van Herman Krajenbrink erbij.

Echtpaar Ruesink in 1938

De familie Ruesink in Hupsel

Gerrit Jan Ruesink, geboren in 1880, in hetzelfde jaar als koningin Wilhelmina, vestigde zich op 25 november 1919 in Hupsel met zijn vrouw Frederika-Aleida (Drikke als roepnaam) Mellendijk en vijf kinderen. Er zouden in Hupsel nog twee

kinderen bijkomen, Aaltje in 1920 en na haar nog zoon Jan. Die was 20 jaar jonger dan zijn oudste broer Willem.

Het huis in Hupsel was gebouwd door Te Gussinklo, een rijke, kinderloze boer uit de Heelweg. Ruesink was knecht bij deze boer en kon zodoende diens pachtboer worden. Geld om de boerderij met erf te kopen had hij niet. Te Gussinklo had zelfs wel één van de kinderen van Ruesink als zijn kind willen aannemen, maar een kind weggeven, dat deden ze toch maar niet, ook al was het gezin groot en kostte het moeite om alle monden te vullen. Na de dood van Te Gussin-

Boerderij van de familie Ruesink aan de Groenloseweg 39.

klo werd diens protégé (beschermeling) Karel ten Broeke zijn erfgenaam. Die wilde de boerderij wel verkopen aan Ruesink, maar die durfde dit niet aan. Toen werd de boerderij circa 1940/1941 verkocht aan de familie Emsbroek van de Empo fietsenfabriek in Vorden. Ruesink mocht er blijven wonen, zijn vrouw overleed in 1957. Ze werd 73 jaar. Ruesink werd 93 jaar. Zoon Willem trouwde uit huis en Gerrit, geboren in 1912, zette het boerenbedrijf voort. Hij was geen boer in hart en nieren, volgens Aaltje. Het was er een zoete inval, Gerrit had altijd tijd voor een praatje, maar de boerderij verkommerde langzamerhand. Gerrit overleed in 1994, maar het bedrijf was toen al enige tijd beëindigd.

Walnotenboom

Bij de nieuwe boerderij werd als eerste een walnotenboom gezet. Walnotenbomen trof je vroeger vaak aan bij boerderijen; ze hielden de vliegen weg in de zomer, zei men. In het blad van de walnoot zat een zuur, waaraan vliegen een hekel hadden. Men legde ook wel wat walnotenbladeren in water op tafel. (Info Herman Schepers). Daarnaast speelde de walnoot een rol in het volksgeloof. De walnoot zou vruchtbaarheid, mannelijke potentie, bevorderen. En draagt de walnootboom veel vrucht, dan krijg je een strenge winter volgens de weerprofeten. (Dagblad Tubantia, 8 nov. 2007).

Pionierswerk

Aaltje vertelt: het was pionierswerk in Hupsel. Vader en moeder hebben samen met hun oudste zoon Willem, alles ontgonnen. Willem was toen 16 jaar. Hij heeft hard moeten werken. Hij moest ook al vroeg melk rijden. Dat was zwaar

Gerrit jr. achter de ploeg.

werk, want die melkbussen waren erg zwaar en het was zo'n wagen vol. Eerst overall opladen, dan bij de fabriek weer af- en opladen met ondermelk. Daarna weer terug om bij de boerderijen de bussen terug te bezorgen. In die tijd konden de melkrijders nog het melkgeld en de bestelde boter voor de boeren op de bussen leggen. Het werd niet gestolen.

Steenrijk Hupsel

Het land bewerken was zwaar werk, want de grond in Hupsel zat vol stenen. Op ons land zaten enorm veel grote keien. We moesten die dan rapen en aan de kant brengen. Die waren dan ook weer voor de verkoop. De kinderen moesten ook helemaal achter op het land in de zandgroeve werken. Ook de vrouwen. Daar stonden drie grote zeven. Eén voor metselzand, één voor fijn grint en dan één voor grof grint. Alles voor de verkoop. We moesten dit doen met zo'n grote bats.

Vader moest aanvankelijk ook bijverdienen. Onder andere in de bouw. Maar geleidelijk aan heeft hij het bedrijf met behulp van zijn drie oudste zonen, Willem, Gerrit en Drikus weten uit te bouwen tot een boerderij met een tiental koeien op stal. Vroeger moesten we altijd zorgen, dat er droog hout in de oven was, want daarmee moest 's morgens het fornuis aangemaakt worden. We gingen altijd koud naar school. Overal was het 's winters ijskoud en het fornuis gaf ook geen warmte. Wat een genot nu, met al die knopjes. Ik ben altijd nog erg dankbaar voor deze weelde.

In 1926 kregen we elektrisch licht. Daarvoor was het behelpen met petroleum-lampen, ook op de deel en in de stallen. Ik weet nog dat Herman Huinink uit Lichtenvoorde alles aangelegd heeft.

Sjouwen

De twee broers Willem en Gerrit deden veel sjouwerswerk. Ze hebben er wat afgesjouwd met hun twee zware paarden. Vooral hout van overal vandaan.

V.l.n.r.: Jan, opa Gerrit, op de kar staan Alie (Aaltje) en Gerrit. Voor de kar staan Driekus en Willem (met greep).

Bomen, bestemd voor mijnhout, moesten ingekort worden. Dat werd afgeleverd bij de spoorhalte, die Hupsel rijk was in die dagen. Ze kwamen dan 's winters in de nacht pas thuis en als de grond bevroren was, ging moeder met ons op de grond luisteren. Ze kon dan de paarden horen stampen en zei dan: "Ze zijn op de weg van Rekken ongeveer voor Eibergen". Dan werd het eten opgezet. Raar hè, midden in de nacht warm eten, maar het ging niet anders.

De buurjongens van Bloemena liepen veel bij Ruesink. Als de jongens van "de Keet", Jan, Herman en Tone, 's avonds de paarden naar de wei brachten, dan zongen ze meerstemmig en dat was zo mooi! We gingen dan allemaal naar buiten om te luisteren, vertelt Aaltje. Soms kan ik, ondanks het harde leven dat we hadden, er met weemoed aan terug denken.

Bij het houtzagen hielpen de jongens van Bloemena ook. Maar daarin waren ze volgens Aaltje niet bedreven, ze liepen telkens met de handen in het verband.

Oogsten

Vader was bij ons de enige, die de rogge- en havermijten zo kon zetten, dat ze niet scheef zakten of inregenden. Dat waren er nogal wat en we moesten allemaal meehelpen. De jongens moesten de garven van de wagen laden en opsteken en wij moesten op de alsmaar hoger wordende mijt de garven doorgeven aan vader, die op zijn knieën rondkroop om de garven te zo vlijen, dat er een mooie roggemijt ontstond.

Met rogge of haver maaien, werden eerst de kanten gemaaid. Dat deed vader en dan moest ik binden. Daarna kwam de machine en bij ons maaiden de jongens de grote stukken, zodat ze nooit zo maar reden, maar rondom maaiden. En wij maar binden! We hadden ze nog niet vast of ze kwamen er al weer aan. We lie-

Achter de dorsmolen opa Gerrit, persoon bovenop onbekend en sjouwend met de zakken Gerrit-Jan.

Loonwerkers bezig met het dorsen. Bennie Lamers kijkt op de achtergrond toe.

pen op het laatst met een kromme rug van de ene garf naar de andere, anders vergingen we van de pijn. De mensen van nu kunnen zich dat niet meer voorstellen. Veelal werd er 's nachts gemaaid, want dan was het stro niet zo spreu (bros, breekbaar).

Na het werk overdag op het land gingen we meteen melken en dan pas naar huis om te eten. Daarna moesten de varkens gevoerd, het huishouden gedaan en de grote was elke week. Met de hand op een wasbord.

In de oogsttijd hielpen de burens elkaar en dan was het ondanks hard werken feest, want dan waren de jongelui bij elkaar! Zo ging het ook met dorsen. De moeders moesten dan voor een grote tafel vol mensen eten koken, want de dorsers aten met de middagpot mee. Zo'n maaltijd bereiden voor zoveel mensen was een heel karwei.

Ratten

Roggemijten en ook het hooi, dat opgetast werd op de deel boven de stallen, waren een lustoord voor de ratten. Als de rogge werd gedorst, werden de ratten, die in de mijt zaten, in het nauw gedreven. De mannen moesten de broekspijpen dichtknopen, anders vluchtte er zomaar een rat in de broekspijp. Tenslotte verschuilde er zich een aantal in de takkenbossen, die onder de mijt lagen, om te voorkomen dat het vocht uit de grond optrok in de roggegarven. Als die takkenbossen opgeruimd werden, moesten ook de laatste ratten een ander heenkomen zoeken in houtopslag, dat bij elke boerderij aanwezig was.

Aaltje Ruesink weet nog, dat ze bij Stevens, die katholiek waren, ontdekten, dat een rat zich verstopt had achter het Mariabeeld, dat in de keuken naast de deel-deur aan de wand hing. Wonen op de boer betekende leven met ratten.

Varkens mesten

Als er varkens afgeleverd moesten worden, had moeder een touwtje. Ze ging dan meten ergens bij de achterbenen. Dan wist ze, wat op dat moment de varkens per kilo opbrachten en ging ze uit het hoofd rekenen, wat bijvoorbeeld 6 varkens op konden brengen. Ik heb dat altijd met verbazing en verwondering meegemaakt.

De slacht

Vader Ruesink en Jans Stevens waren de slachters in de buurt. Je moest dan een grote portie heet water hebben. Dat werd gemaakt in de mantelpot, waar ook het varkensvoer in gekookt werd. Je moest dan al vroeg op, want het moest gestookt worden met takkenbossen. Iedereen bij ons in de buurt had een mijt van takkenbossen. Je moest bij het stoken er steeds bij blijven en de takken aanschuiven en een nieuwe bos erin doen. Ook bakker Van Loosen moest nog op die manier werken in de bakkerij.

Na de slacht moest het varken besterven en werd dan de volgende dag afgesneden. 's Avonds werden allerlei lekkere dingen gebraden en mocht je je werkelijk zat eten. Later werd er zuinig mee omgegaan. Voor het verwerken van de worst moesten de darmen gespoeld en geschoond worden in zout water en daarna voorzichtig afgeschraapt. Ze werden dan binnenstebuiten gekeerd en de oorspronkelijke binnenkant werd zorgvuldig met een houten mesje schoon geschraapt.

Opmerking: aan de binnenkant van de darmen bevinden zich de darmvlokken, die dienen voor de spijsvertering. Door die darmvlokken wordt het inmiddels half verteerde voedsel zodanig vloeibaar gemaakt, dat het kan worden opgenomen in de uiterst dunne bloedvaatjes van de darmwand. De gladde buitenkant van de darm wordt dus de binnenkant van het 'worstvel'. Men wist weinig van dit spijsverteringsgebeuren in de darmen, men werkte uit ervaring van moeder op dochter. (EHW).

Alles werd zorgvuldig gezouten en later in de wieme, dus aan de zolder, opgehangen. Met verandering van het weer ging dat wel eens lekken. Dat was niet fijn. Later kwamen de weckflessen, dat was wel prettig.

Over kinderen krijgen en dopen

Moeder Ruesink was tenger van gestalte, ze woog nooit meer dan 100 pond, maar desondanks verzette ze bergen werk en zette ze zeven kinderen op de wereld. Ze was van een tweeling, maar bij de geboorte was haar tweelingzusje overleden. Maar vroeger, zegt Aaltje, was hard werken de boodschap en over 'kinder kriegen' en dat soort zaken werd niet gepraat. Dat hoorde ze pas veel later van iemand anders, die zich erover verbaasde, dat haar moeder dat niet had verteld.

Vroeger, vertelt Aaltje, moesten bij roomse mensen de pasgeboren kinderen, (als

ze nog 'nat' waren) , zo snel mogelijk worden gedoopt. Ongedoopte kinderen kwamen niet in de hemel volgens de katholieke leer van die dagen. Dan reed de 'eerste naober' met de koets naar de kerk in Eibergen. Wie van de naobers een koets met paard had, werd dan ook meestal de 'eerste naober'.

Over geld verdienen

Ik zag bij Te Molder een paar linnen schoentjes voor 98 cent, maar daarvoor moest ik vier keer 's morgens de was doen bij Bulsink. Dus ik verdiende een kwartje per morgen.

Naar school

Als het 's winters heel erg gesneeuwd had, mocht ik op de sneeuwschuiver zitten, als ik naar school ging. De jongens deden dit voor de gemeente. Alles wat maar iets verdiende werd opgepakt.

Als we naar school gingen, dan was dat een heel gezelschap. We moesten lopen. Wij en de meisjes van Wisselink en de jongens van Bloemena (bijnaam de Keet) gingen ieder naar hun eigen school, wij naar de openbare school, de meisjes van Wisselink naar de Willem Sluiterschool en de jongens van Bloemena naar de St Jozefschool.

Schoolkinderen konden toen nog met de trein naar Eibergen. Kinderen die naar de Willem Sluiterschool gingen, mochten gratis mee. Het schoolbestuur betaalde dat volgens Aaltje. Mina Krajenbrink meent te weten, dat zo'n treinreisje van Hupsel naar Eibergen maar een paar cent kostte, maar dat de jongens er meestal de voorkeur aan gaven om te voet, dwars door de weilanden, naar Eibergen te gaan. Ze moesten dan wel oppassen, dat ze niet "de bokse scheurn an 't puntdraad". Bij Wisselink in de keuken werd zondagsschool gehouden. Vaak deed dat iemand van Wisselink.

Soms waren er veel zigeuners op de weg van Eibergen naar Groenlo. Enorm lange rijen. We werden dan op school gewaarschuwd en we moesten dan sluiptwegen vinden om thuis te komen.

Bruiloft

Vroeger werden die gehouden op de deel. Wij maakten dat mee bij Willem en Dina Endeman. Het was prachtig om deze oudere mensen te zien zwieren. De vrouwen met hun lange rokken. Alles voor mij nog, alsof het gisteren gebeurd is.

Trouwen ging per rijtuig. Mijn eerste huwelijk was in Eibergen en Jans Stevens, onze naaste buurman, heeft ons naar het gemeentehuis gereden.

De buurtfeesten in Hupsel zijn aan mij voorbij gegaan. Wel heb ik nog één feest meegemaakt. Toen was ik bij Stevens helpen. Omdat ze ziek waren. Ik heb daar vanuit Voorthuizen en Gelselaar nog bij ziekte geholpen. Ik heb daar prettige herinneringen aan. Voor mij waren het oude Hanne en jonge Hanne, toen ik nog klein was. Ook vader en moeder gingen veel met de familie Stevens om.

Begravenis

Ook de begrafenis ging per rijtuig. Ik weet niet, of het altijd gebruikelijk was, maar wel toen de vader van Jans Stevens was overleden en dat was in de winter. De koeien stonden op stal en die was afgedekt met grote kleden. Daar waren de familie, buren en kennissen bijeen en de pastoor. Daarna ging het lopend naar Eibergen, naar de kerk. (In deze tijd niet te geloven dat eind lopen). Gelukkig mocht ik in het rijtuig zitten. Ik woonde toen in Voorthuizen, maar kreeg toch bericht van overlijden. Dat viel toen niet mee om dan toch nog op tijd te komen voor de begrafenis.

Iets "leuks" nog tijdens de begrafenis. Een koe liet een wind en de jonge lui giehielden naar mekaar! Hanne Stevens was daar later erg kwaad over. "Alsof ze dat nog nooit hadden gehoord".

Brand

Bij Luttikes, waar de familie Rumathé woonde, is de boerderij verbrand. Al het vee dood. De mooie keienvloer is naar het openluchtmuseum in Arnhem gegaan. Volgens Bernard Rumathé zijn zijn voorouders uit Frankrijk gevlucht vanwege godsdienstvervolging. In welke tijd dat gebeurd is, weet ik niet. Zijn broer Herman heeft nog een poos een kruidenierswinkel gehad in het oude huis waar later bakker Van Loosen woonde. (*Opmerking Luttikes betekent 'kleine es'*).

Levensgeschiedenis van Aaltje Ruesink

Ze trouwde in 1941 toen ze 20 jaar was. Er was, bepaald niet ongewoon, haast bij. Ze ging in Voorthuizen wonen, waar ze met haar man Jan van de Broek een melkzaak had. Ze had hem leren kennen, toen hij in de mobilisatie van 1939 als militair bij de grenswacht diende in Eibergen. Ze maakten in Voorthuizen de oorlog mee. Zij en haar man waren actief in het verzet. Ze hadden op een gegeven moment een Pool en ook nog een Tsjech als onderduiker.

De Pool was een lastig figuur. Die heeft ze naar Holdijk in Haarlo gebracht. Hij is tegen de lamp gelopen en gefusilleerd. De Tsjech heeft de oorlog

overleefd. Haar kinderen hielden de mond hierover dicht.

Haar zus Riek was getrouwd in Haarlo bij Hulshof 'van de brugge'. Die kende de familie Holdijk. Daar was haar man groot gebracht. Bij Holdijk, een verzetsnest, had men het jodinnetje, Bep Herschel, als onderduikster. Die werd zwanger van Willem, één van de zonen. Bep en Willem doken bij Aaltje in Voorthuizen onder en daar werd hun kindje geboren. Het kindje werd door haar in de trein naar Beltrum gesmokkeld. De soldaten dachten, dat het haar eigen baby

was, dus ze kreeg alle aandacht, zodat Bep Herschel onopvallend achter in de trein kon plaats nemen. Bep was geen uitgesproken joods type.

Mensen trotseren gevaren. Bep werd bij Holdijk voor de tweede keer zwanger, maar is toen bij Holdijk bevallen. Die hadden op dat moment de dierenarts en de huisdokter tegelijk in huis en die mochten van elkaar niet weten, dat ze er waren. Willem Holdijk werd eind 1944 met zijn broer Johan door de Duitsers in de val gelokt en gearresteerd bij de Boggelaar in Warnsveld. Ze overleden kort voor de bevrijding in kamp Neuengamme bij Hamburg. Bep wist de kinderen op naam van Willem Holdijk te krijgen. Daarvoor moest Aaltje nog getuigen. Bep hertrouwde na de oorlog met iemand uit Borculo.

Aaltje bracht ook voor het verzet geweren vanuit Voorthuizen met de trein naar Pierik in Beltrum. Ze praatte de Duitse soldaten voor, dat ze ging naaisteren. Omdat ze vaker met de trein reisde, was ze bij de soldaten bekend en die geloofden haar grif, ze controleerden niet haar tas, maar hielpen haar zelfs met het inladen van haar fiets in de trein. De wapens waren afgeworpen vanuit vliegtuigen, nadat het morsesein "de kleine Jan" was ontvangen.

Haar man kwam helaas in de oorlog om. Zij bleef met haar twee kleine kinderen achter. Na de oorlog werd ze een tijdje opgenomen in Ermelo om op adem te komen van alle spanningen. Later verhuisde ze naar Hoog-Keppel. Ze hertrouwde met Gerrit Rummelink uit Hummelo, met wie ze nu in Geesteren woont. Er is voor haar maar één Achterhoek.

Van boerenhumor en kinderangst

'Van koffie krijg je rode haren en een bruine buik' en 'Deur de wekke maakt ze ow bange veur den deurwaarder en zondags in de kärke veur den duvel'.

Bij droog weer is een dennenappel dicht en bij nat weer open. Gekscherend werd er vaak gezegd: *"Met een dennenappel in bedde, wet iej wanneer aj plas-sen mot"*.

Vroeger waren de mensen erg bang voor onweer. Als men dacht, dat het onweer voorbij was, kon het gebeuren, dat, er nog onverwachts een knal na kwam. Van schrik poepte er dan wel eens één in de broek.

Bovenstaand artikel is grotendeels tot stand gekomen met behulp van door Aaltje Ruesink met de hand geschreven herinneringen en notities van een interview, opgetekend door Adèle Woertman. Ook kreeg ik informatie van Mina Krajenbrink-Simmelink, Wim Bultink en Harry Bloemena.

Foto's komen uit het familie-album van de familie Ruesink.

Het gezelschap de Eendragt en 't Nut in Eibergen

De eerste vereniging in Eibergen

Op 5 januari 1843 was het 's avonds drukker dan anders in het logement De Kroon¹. Maar liefst elf heren kwamen de een na de ander binnen en zullen wel begroet zijn door de eigenaar Derk Bennink. Na hun jas aan de kapstok te hebben gehangen liepen ze naar een zaaltje om daar de eerste² vereniging van Eibergen te gaan oprichten: het gezelschap de Eendragt.

Wie waren deze elf heren?

Om geen van allen te kort te doen introduceren we hen van oud naar jong.

J. Staggemeijer was een 62-jarige medisch doctor, geboren in Almelo en de nestor van het gezelschap, gevolgd door de rijksontvanger D. van Eps Reerink, 58 jaar oud. Geboren in Lochem, was hij in de Franse tijd een korte periode maire (burgemeester) van Eibergen. Notaris G. ter Braak was de stamvader van de Eibergse dokters en notarissen van die naam, 49 jaar en geboren in Amsterdam. B.H. van Lochem was twee jaar jonger en afkomstig uit Enschede. Hij verdiende de kost als 'fabrikant in katoenen stoffen' en als enige in het gezelschap van hervormden was hij doopsgezind. De 42-jarige uit Amsterdam afkomstige I.G. de la Fontaine Verweij werkte als rentmeester voor de heer van Mallum. Burgemeester C.H. Koentz was 36 jaar en geboren in Bemmelen. P.J. van Winter werd 32 jaar tevoren in Amsterdam geboren. Uit het antwoord op een brief (1848) van burgemeester Koentz blijkt, dat hij daar al jaren onder curatele stond. H. Reerink zal wel H.J. van Eps Reerink zijn geweest, een jongeman van 22 en W.H. Smits was met zijn zeventien jaar de benjamin van het gezelschap. Hij stond in de winkel van zijn vader en niemand kon weten, dat hij Koentz over een hele tijd als burgemeester zou opvolgen.

Over het elfde lid P. Bax, vonden we geen gegevens in het bevolkingsregister.

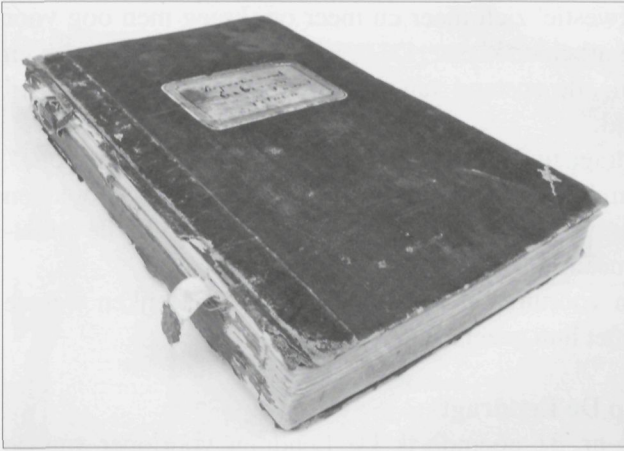
Het twaalfde lid kon er niet bij zijn; de 49-jarige in Ootmarsum geboren predikant A.J. Gooszen moest door ziekte het eerste half jaar verstek laten gaan.

De Eendragt

Uit het enige bewaard gebleven notulenboek 1843-1846 weten we waarom zij op die winteravond in 1843 bij elkaar kwamen:

'eenige heeren het verlangen te kennen gegeven hebbende de lange winteravonden op eene aangename en nuttige wijze door te brengen, besloten onderling om tot dit doel te geraken eene algemeene zamenkomst in het logement de Kroon te doen plaats vinden'.

Op die bijeenkomst spraken zij af op 5 januari 1843 de oprichtingsvergadering te houden.

Dit initiatief om nuttig en aangenaam met elkaar aan de slag te gaan kwam niet uit de Eibergse lucht vallen, daarom zal ik het plaatsen tegen een landelijke, ja zelfs West-Europese achtergrond.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen

Deze maatschappij, kortweg 't Nut genoemd,

werd in 1784 te Edam gesticht door de doopsgezinde predikant Jan Nieuwenhuijzen. Al eerder waren er in het West-Europa van de 18e eeuw genootschappen ontstaan, die de stoffelijke of culturele vooruitgang van de bevolking beoogden. Dit wilde men bereiken door het houden van lezingen en het uitschrijven van prijsvragen over een bepaald onderwerp. Sommige van die genootschappen bestaan nog, zoals de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen in Haarlem (1752).

Zij waren de vrucht van een geestesstroming in de 18e eeuw die we de Verlichting noemen. De aanhangers van de Verlichting meenden, dat wetenschap en kennis zouden leiden tot deugdzaamheid en geluk. 't Nut wilde mensen opvoeden, licht brengen in hun geestelijke duisternis en daarom gaven zij veel schoolboekjes en andere nuttige lectuur uit. Naast het onderwijs stimuleerden ze het oprichten van de zogenoemde volksbibliotheken en het stichten van spaarbanken, ook werden mensenredders beloond.

Onze Republiek werd het laatste kwart van de 18e eeuw beheerst door de conflicten tussen de prinsgezinden en de patriotten. De politieke ideeën van de laatsten waren beïnvloed door de Verlichting en 't Nut kan dan ook als patriottisch worden beschouwd. In de Franse tijd en daarna onder koning Willem I werd het gedachtegoed van de Verlichting door de regeerders overgenomen. Zij moderniseerden het lager onderwijs, waardoor 't Nut zich met andere dingen kon gaan bezig houden, zoals het stichten van bewaarscholen voor kleuters.

In de loop van de 19e eeuw vonden de denkbelden van 't Nut hun weg naar de liberale hogere en middenklasse van ons land.

In 't Nut kwam ook een ander aspect van de Verlichting naar voren namelijk 'het schone, het kunstgenot' dat samen met kennis het volk zou kunnen verheffen tot een hoger peil.

Zodoende droegen de plaatselijke nutsleden literatuur aan elkaar voor of lazen bekende schrijvers kunstvol voor uit eigen werk.

Na 1870 drong de 'sociale kwestie' zich meer en meer op, kreeg men oog voor de ellendige toestand van de arbeidersklasse. De opkomst van het socialisme en in het bijzonder de Commune, de opstand van de Parijse arbeiders in 1871, zal hierbij een rol hebben gespeeld.

We zullen zien hoe de Eendragt in het begin de nadruk legde op 'het schone', maar gaandeweg opschoof in de richting van het 'nuttige'. Het was dan ook een logische stap om zich om te vormen tot een afdeling Eibergen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Maar we lopen op de zaken vooruit. Laten we eerst maar eens kijken wat de twaalf oprichters beoogden met hun gezelschap.

Het Eibergsch Genootschap De Eendragt

In mijn artikel in Old Ni-js nr. 31 noemde ik De Eendragt voorloper van de rederijkersgenootschappen in onze plaats. De rederijkersverenigingen, die in de loop van de 19e eeuw overal als paddenstoelen uit de grond schoten, droegen aanvankelijk alleen (op zo fraai mogelijke wijze) letterkundig werk voor. Toen dit reciteren uit de mode begon te raken, ruilde vooral de jongere generatie dit in voor het toneelspelen. In het enige bewaard gebleven reglement, dat van 1855, werd het doel zo omschreven:

Het bevorderen van het ware, schoone en goede, zoo door aankweking van den zin voor fraaije letteren, welsprekendheid en wetenschappelijke kennis onder deszelfs leden, als door de verspreiding dier kennis naar buiten en de aanmoediging van nuttige instellingen en ondernemingen; wat dit laatste betreft hoofdzakelijk op zedelijke, maar voor zoo veel de hulpmiddelen van het genootschap het toelaten, ook op stoffelijke wijze.'

In deze 'hele mondvol' kunnen we beide kanten van 't Nut onderkennen:

- het kunstzinnige of het schone, dus het rederijkersaspect
- het nuttigheidsaspect.

Reglement van De Eendragt

Dit reglement telde maar liefst 91 artikelen en dan was er ook nog 'een reglement van orde' van elf artikelen.

Men was er bij het maken van dit reglement dus eens goed voor gaan zitten. Van alles en nog wat werd grondig geregeld, alsof men koste wat kost wilde voorkomen, dat meningsverschillen de eendracht van De Eendragt zouden ondermijnen. Opvallend was, dat als een gekozen bestuurslid zijn benoeming weigerde, de vergadering daarover uiteindelijk besliste.

Het genootschap kwam van oktober tot en met maart aanvankelijk elke week, later eens per twee weken op de woensdagavond bij elkaar in De Kroon. Het vergaderseizoen viel samen met de lange, donkere herfst- en winteravonden. We

Naamlijst der leden op 1 October 1883.

Volg nummer	Namen	Vrijstelling van Boete	Opmerkingen
1	G. E. H. ter Braak		
2	J. W. G. ter Braak	g geheel	
3	H. J. ten Cate	by de opening	
4	J. J. van Dieren		
5	G. J. L. Elbrink		
6	L. H. Elbrink		
7	H. D. Huinder		
8	G. de Jong		
9	C. Jongema		
10	G. J. Lenderink	by de opening	
11	H. Lenderink		
12	R. van Meerendonk	g geheel	
13	B. H. Prakke		
14	H. Prakke	by de opening	
15	J. E. Prakke	"	
16	A. L. van Oosterhout		
17	E. D. Smits		
18	W. H. Smits		
19	G. H. Smits		
20	J. F. Telling	g geheel	

Bestuur	Rooster van afrekening
H. Prakke	president 1884
G. J. Lenderink	penningmeester 1885
H. D. Huinder	secretaris 1886
G. E. H. ter Braak	vicepresident 1887

kunnen ons voorstellen, dat men in een tijd zonder elektriciteit en goede verwarming, uitkeek naar zo'n Eendragtsavond.

Aan het begin van het seizoen werd een rooster gemaakt voor de spreekbeurten en besprak men wanneer (bij uitzondering) dames werden toegelaten, want alleen mannen konden lid zijn. Op zo'n avond kon een genootschapslid zich van hoogstens drie vrouwen laten vergezellen.

Voorafgaand aan de vergaderingen met dames overlegde het bestuur 'vertrouwelijk' met degenen die de lezing of bijdrage verzorgden, 'om het zoo aangenaam mogelijk voor de dames te maken'. Roken tijdens een damesvergadering vóór de afgesproken tijd werd bestraft met vijf cent boete. Tijdens de lezingen en voordrachten mocht men niet laten merken wat men van het gebodene vond, dat kon je op twee kwartjes boete komen te staan. Merkwaardigerwijs stond in hetzelfde artikel, 'dat honden uit de vergadering werden geweerd'.

De lezingen, die tussen een half uur en vijf kwartier duurden, moesten in elk geval voor een deel van eigen hand zijn. Desnoods vertaalde men een opstel of gedicht, maar de inleiding erbij moest men zelf maken. Als men te lang van stof was, kostte dat vijftig cent boete. De zwaarste straf (een gulden) kreeg degene, die de lezing moest houden, maar zonder goede reden afwezig of te laat was.

Witte en zwarte bonen

Naast lezingen kon men ook een 'bijdrage' houden, waarvoor werk van anderen mocht worden gebruikt. De bijdragen van hoogstens een half uur, mochten ook door niet-werkende leden worden gehouden. Het doel van het genootschap om de kunstzin te bevorderen vinden we terug in het volgende artikel:

'Het moet steeds het streven der sprekers zijn zich op eene duidelijke sierlijke en kunstmatige voordragt toe te leggen en hun optreden ter vergadering te beschouwen als eene oefening in de kunst om wel te spreken. Ter bevordering daarvan zullen de voorlezingen en bijdragen van hen, die zich aan de beoordeeling willen onderwerpen, aanstonds na het uitspreken van die, door de leden beoordeeld worden, de eerste zoowel wat inhoud als voordragt, de laatste alleen, wat deze laatste betreft.'

In de 19e eeuw was het niet vanzelfsprekend, dat iedereen lid van zo'n vereniging kon worden. Bij de Eendragt beslisten de leden mondeling of iemand tot de ballotage werd toegelaten. Hierover ging artikel zes:

'De ballotage geschiedt met witte en zwarte boonen. Zij is niet geldig wanneer niet minstens de helft van het getal der leden van het genootschap aan haar heeft deelgenomen.

Om tot lid aangenomen te kunnen worden moeten ten minste drie vierden van het getal der aan de ballotage deel genomen hebbende leden zich door het in de

bus werpen van een witte boon voor de aanneming van den candidaat verklaard hebben.

Ook al heeft een candidaat het vereischte getal witte boonen verkregen zoo wordt hij niettemin als afgewezen beschouwd indien bij zijne ballotage bevonden wordt dat door een der leden een geldsbedrag ten beloope van het dubbele der gewone contributie in de stembus is geworpen. Dit geldsbedrag komt ten bate der gemeenschappelijke kas'.

Ieder lid had dus bij de ballotage het vetorecht, maar hij moest in dat geval wel dubbele contributie betalen. We gaan terug naar 5 januari 1843 om te zien hoe de oprichtingsvergadering verliep.

Het bestuur

Eerst werd een bestuur gekozen, waarvan burgemeester Koentz president werd en dat kon ook moeilijk anders. P.J. van Winter nam het secretariaat op zich en de rentmeester in het gezelschap I.G. de la Fontaine Verweij werd natuurlijk fiscaal (penningmeester).

Adel verplicht: Koentz zou tijdens de vergadering van 11 januari de bijdrage leveren en Van Winter de voorlezing. De secretaris schreef opgetogen, dat de vergadering 'werd geleid door orde en bekroond door vriendschap'. Wat wilde men meer tijdens lange winteravonden?

Aan het werk

Op die eerste 'echte' vergadering las Van Winter een verhandeling voor 'over de oorzaken welke de Nederlanden in de 17e en 18e eeuw tot bloei en welvaart gebracht hebben'. De oud-militair Koentz bleef dicht bij huis met een lezing 'over de hond'. Een week later op 18 januari ging het over 'de behoefte en hulpeloosheid van den mensch, beschouwd als de bron van zijn grootheid en geluk' en de bijdrage behandelde de 'moederliefde'.

In de vergadering van 25 januari kwamen er twee nieuwe leden bij. Het waren H.J. Prakke en P. Onderberg, na natuurlijk eerst te zijn geballoteerd. Opvallend is dat burgemeester Koentz in deze vergadering zijn collega Herreman van Neede introduceerde, die meteen een rede hield. Ook werd die avond 'het kleed goedgekeurd en in gebruik genomen'. Was dit een speciaal, wellicht geborduurd kleed voor de bestuurstafel?

Tijdens de vergadering van 11 februari 1843 sprak De La Fontaine Verweij over de ontginning van woeste gronden, een actueel onderwerp, omdat men allerwegen overging tot het ontbinden van de marken, waardoor veel mensen een stuk heide kregen toegewezen.

Oom Duys,
de catechiseermeester.

'De schoone secte'

Op 22 maart 'bracht de president in het midden eene buitengewone vergadering te doen plaats hebben, waarbij de schoone secte tegenwoordig zoude zijn, hetgeen eenparig werd toegejuicht'. Toen gevraagd werd wie er die avond een bijdrage wilde houden, liep het storm. Niet minder dan zeven van de tien aanwezigen gaven zich op en er moest geloot worden over de volgorde waarin zij hun stuk zouden voorlezen. 'Het zoude aan elk der leden vergund zijn zoo vele dames meede te brengen als hem goedkeurde'.

Naderhand krabde president Koentz zich kennelijk nog eens achter zijn oor over het grote aantal sprekers of overlegde hij met zijn vrouw? In elk geval vroeg hij zich tijdens de volgende vergadering hardop af, of het voor de dames misschien niet erg 'langwilig' zou worden. Terstond verklaarden vier heren wel te willen afzien van hun voordracht. Nauwelijks was hij (te laat) binnengekomen of fiscaal Verweij gaf zichzelf hiervoor een boete.

Op 24 april was het dan zo ver; de vergadering met dames! Voor ongeveer dertig personen werden 'goede lezingen gehouden over Vondel, de lente en het menschelijk leven en over Poëzy'. De secretaris concludeerde:

'Aldus verliep deze avond, alwaar door genoegelijk verkeer, boertige schets en aangenaam gekout, dezelve spoedig vervloog, terwijl de Eendragt zoo jeugdig pas ontloken, reeds eenige bloemen op hare loopbaan aantreffen mogt, eenige lauieren op haar ingetreden voetspoor oogsten, dezen avond gewis een genoegelijke indruk op het meeren deel der aanwezigen nagelaten heeft'.

De eendracht bedreigd?

Op 4 oktober 1843 was het gedaan met de rust tot dan toe. Het begon er al mee, dat president Koentz en secretaris Van Winter hun functie neerlegden. Daarna deed Staggemeijer een paar voorstellen, waaraan hij dreigend toevoegde, dat hij zou opstappen als ze niet werden aangenomen. Hij vond dat er hoofdzakelijk zou moeten worden voorlezen uit eigen werk en dat men geen toneelstukken zouden mogen voordragen. Dit laatste kon secretaris Van Winter in zijn zak steken, want hij had nogal wat tijd besteed aan het voorlezen van een toneelstuk over het beleg van Leiden in 1574. Verder ergerde het Staggemeijer, dat bedienden tijdens de lezingen in de kamer rondliepen en wilde hij een 'ordelijker opening' van de vergaderingen. Toen men akkoord ging met zijn voorstellen, bond hij in. Van Winter werd vervolgens tot president gekozen en Bax tot secretaris.

Afgaande op de notulen was dit de enige rimpeling in de rustige Eendragtviijver.

Alle vergaderingen hadden hetzelfde verloop. Af en toe kwam er een nieuw lid en soms ging er iemand weg. Nog twee opmerkingen wil ik maken over de beginperiode.

-In 1844 werd P. Duys, schoonzoon van schoolmeester J. Prakke en van 1844-1848 godsdienstonderwijzer, lid van De Eendragt. Duys schreef onder de naam Anastasius twee verhalen over Willem Sluiter³. Hij schreef trouwens nog veel meer, onder meer een stuk waarin huize 'De Kamp' in Neede een rol speelt.

-Op 29 oktober 1845 hield dominee Gooszen een bijdrage onder de titel 'Eene geschiedenis uit Eibergen in de 17e eeuw, waarin werd aangetoond hoe men in vergelijking met dien tijd reden heeft zich over den voortgang der verlichting te verheugen'. Waarschijnlijk is dit de eerste lezing ooit over een stukje Eibergse geschiedenis. De titel is een mooie illustratie van waar De Eendragt voor stond: verlichting en vooruitgang gaan hand in hand.

Leden van de Eendragt in 1855

De twaalf oprichters in 1843 maakten deel uit van de sociale bovenlaag van het dorp en maar drie van hen waren in Eibergen geboren.

Het reglement van 1855 was door 46 personen ondertekend. Voor zover de handtekeningen te lezen zijn en de namen te achterhalen, kwamen ook deze mensen uit de 'betere kringen' en waren de meesten elders geboren. Zo was de hervormde dominee en oprichter van het Eibergsch Leesgezelschap B.Ch. Ledeboer rond 1860 voorzitter en de catechiseermeester J. Reurslag secretaris. Op de ledenlijst komen we leden tegen van de fabrikantenfamilies Ten Cate en Prakke, terwijl de notabele Ter Braaks, Huenders en Smitsen evenmin ontbreken. Burgemeester Koentz was nog steeds lid en verder treffen we er onderwijzers, winkeliers en 'particulieren' op aan. Het genootschap had ook leden buiten Eibergen onder wie de Groenlose kantonrechter J. Swaving.

De Eendragt wordt Nut

In de tweede helft van de 19e eeuw raakten vooral de jongeren uitgekeken op het plechtstatig voordragen van gedichten en verhalen. De rederijkersverenigingen ontdekten het amateurtoneel als een leuker, minder vormelijk alternatief. Na de opvoering van het stuk was er steevast bal na! De eerste rond 1870 in Eibergen opgerichte rederijkersverenigingen waren in feite al toneelgezelschappen.

Deze tendens tot verminderende interesse voor het 'schoonheidsaspect' ging niet aan De Eendragt voorbij. De 'nuttigheid' kwam daardoor meer op de voorgrond te staan, waardoor het gezelschap nog meer opschoof in de richting van 't Nut. Wat lag meer voor de hand om gebruik te gaan maken van de voorzieningen, die 't Nut bood aan haar departementen?

Op 28 december 1874 schreef J.J. van Dieren, gepensioneerd officier en secretaris van De Eendracht dan ook een brief aan het hoofdbestuur van De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in Amsterdam:

Schuin tegenover de villa Smits aan de Grotestraat stonden deze panden. Rechts op de voorgrond de bewaarschool. (collectie: Museum De Scheper)

'Het genootschap 'de Eendracht' alhier, is tot het besluit gekomen, tevens een Departement tot Nut van 't Algemeen te vormen, te rekenen in te gaan den 1 Januari 1875 en te bestaan uit 10 gewone leden'.

Hij vroeg om toelating tot 't Nut en stuurde het huishoudelijk reglement mee, dat op 12 december 1874 door de leden was aangenomen.

Op oudejaarsdag kreeg hij al antwoord van het hoofdbestuur, dat bezwaar had tegen het woordje 'tevens'. Je werd lid werd van 't Nut zonder voorbehoud of helemaal niet. Ook was men het niet eens met het ontwerp van het huishoudelijk reglement. Drie dagen later ging er een nieuwe brief naar Amsterdam. Er werd niet meer gerept over De Eendracht en het woordje 'tevens':

'dat eenige Heeren alhier zich hebben vereenigd om een Dept. van de Maatschappij tot Nut van 't Alg. te vormen, hun getal bestaat uit 10 leden.'

Het hoofdbestuur liet er ook geen gras over groeien, want op 6 januari was er al een reactie. Het Departement Eibergen met 10 leden werd met terugwerkende kracht per 1 januari erkend, waarmee de geboorte van 't Nut in Eibergen een feit was. Laten we eerst eens kijken wat De Eendragt al aan nuttigheid had gedaan.

Het nuttigheidsaspect van De Eendragt voor 1875

Eerder in dit artikel schreven we, dat 't Nut in de 19e eeuw overal in het land volksbibliotheken en bewaarscholen stichtte.

In een verslag aan het hoofdbestuur van 28 juni 1875 stond, dat het genootschap (altijd al) 'dezelfde grondbeginselen had aangehangen' als die van 't Nut. De volksbibliotheek voor minvermogenen in Eibergen was immers al in 1861 opgericht. In 1875 konden de 70 lezers kiezen uit 460 boeken. In totaal werden er dat jaar 900 boeken uitgeleend tegen een cent per boek per week, maar geld om de bibliotheek uit te breiden ontbrak.

Het oudste bericht over de volksbibliotheek vonden we, enigszins verrassend, in de notulen van 6 mei 1870 van de hervormde kerkenraad in Rekken.

'Predikant Romenij stelt voor het wenschelijke om eene gelegenheid voor de gemeente daar te stellen van nuttige boeken op gemakkelijke wijze te erlangen ter lezing; deelde hij mede het welwillend aanbod van het Bestuur der volksbibliotheek te Eibergen om hier in Rekken behulpzaam te zijn, en werd daarop eene commissie benoemd, bestaande uit den predikant, Broeder D.J. Kuiper en D.W. ten Gronde (aan welke we opgedragen in nadere onderhandeling daaromtrent te treden met genoemd Bestuur te Eibergen)'.

De bewaarschool en de naai- en breischool

Over deze instellingen stond in het genoemde verslag aan het hoofdbestuur:

'Alhier bestaat een bewaarschool, in 1869 door de diakonie der Hervormde gemeente opgericht en toegankelijk gesteld voor kinderen van alle gezindten: Een flink lokaal met ruime open speelplaats en tuin. Het onderwijs wordt gegeven naar de Fröbel methode door een jufvrouw, geadsisteerd door twee helpsters. Naar dezerzijds vermogen wordt daaraan subsidie toegekend'.

Secretaris Van Dieren was hier wat in de war, de bewaarschool werd in 1866 opgericht. Hopelijk klopt het volgende over de naai- en breischool wel:

'Alsmede bestaat hier een naai-en breischool voor behoeftige kinderen van alle gezindten, in 1848 door verschillende dames opgericht. Die school wordt door gemiddeld 30 kinderen bezocht en zooveel mogelijk door ons ondersteund'.

Start van de activiteiten van 't Nut

Het departement startte ambitieus. Men vergaderde om de week en vier à vijf keer per seizoen mochten dames meekomen. Op de herenvergadering werd een lezing gehouden en daarna een bijdrage door een van de leden. Bij De Eendragt kwam dit altijd op dezelfde personen neer, daarom maakte 't Nut op de eerste herfstvergadering een rooster. Ook kwam er een lijst van mensen die wel wilden

improviseren, het voor de vuist weg spreken over een ter plekke opgegeven onderwerp. 'Verder werd de gelegenheid opengesteld om vraagpunten te behandelen'. Soms kwam daar een stelling uit voort, die door een van de leden op de volgende vergadering werd verdedigd. Vergeleken met De Eendragt waren de Nutsavonden minder stijf en ze werden dan ook beter bezocht.

Het laatste kwart van de 19e eeuw

Het was moeilijk sprekers naar het verre Eibergen te krijgen en daarom werd (vergeefs) geprobeerd samen te werken met naburige departementen. Wel was er twee keer per jaar een gezamenlijke vergadering met het departement Neede, waarbij ook dames welkom waren.

In de begintijd kwamen de inleiders vaak uit de buurt, zoals kapitein Hingman van de douane in Rekken, dominee K. Heringa uit Groenlo en plaatsgenoot H. Lenderink. De laatste 'gaf een volksvoorzitting over den aardappel ten beste, waaruit zich een geanimeerd gesprek ontwikkelde'. De eerste spreker van verder weg was Ph. Bello uit Deventer, die per trein naar Lochem reisde en daar met een rijtuig werd afgehaald. Na de opening van de spoorlijn Neede-Winterswijk in 1884, werd Eibergen veel beter bereikbaar.

Ondertussen beoefende 't Nut nog steeds de welsprekendheid. Zo'n bijdrage viel niet altijd goed zoals blijkt uit notulen in 1885:

'De heer Jongsma⁴ droeg vervolgens nog voor een marineschets van Weremeus Buning, waarna de president de vergadering sloot, die tot algemeene voldoening zoude zijn afgelopen, had niet een geïntroduceerd persoon, die na het sluiten verlof vroeg en kreeg, een stukje voor te dragen, deze vergunning misbruikte door het gezelschap te onthalen op een ellenlange rijmelarij waaraan geen eind scheen te komen, zoodat enkele dames de zaal verlieten, voor de man aan het slot van zijn vers gekomen was'.

Bij het voorgedragen werd vaak geput uit het werk van populaire schrijvers als J.J. Cremer, E. Laurillard, Justus van Maurik, P.A. De Genestet en de streekgenoten D. M. Maaldrink⁵ en F.D.H. Postel⁶.

Om een indruk te geven van een voordrachtavond door een bekende kunstenaar volgt een stukje uit de Zutphensche Courant van 27 januari 1888:

'Eibergen, 25 Januari. Hedenavond hadden wij het genoegen den heer B. Reichenberger als spreker te zien optreden in een vergadering van ons Nutsdepartement. In verschillende stukken, zoowel in het ernstige als in het luimige genre, ontwikkelde Spreker uitstekende gaven van voordracht. Het woord van den president, die hem na de voordracht van 'Bonjour, adieu' een au revoir toeriep, was zeker uit aller naam gesproken'.

*G.E.H. ter Braak was één van de oprichters van De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.
(collectie: E.H. Wesselink)*

De recensent was op 7 februari 1895 minder enthousiast over C.F. Bense uit Arnhem, die over 'Engeland en de Engelschen' sprak. 'Het eind is als het begin en het midden is als het eind. Men geraakt niet in spanning en vooral bij een verflauwende kachel is een dergelijk onderwerp niet in staat koude voeten te doen vergeten'. In hetzelfde jaar was Van Eedens 'Aan mijn lief', voorgedragen door de heer W.E.P. Enklaar uit Deventer, 'ondanks een dodelijke stilte', wegens de bijna fluisterende toon, door 3/4 van de aanwezigen niet te verstaan'.

't Nut ging toch ook wel mee met de nieuwe tijd getuige het feit, dat in 1886 het Groenlo's toneelgezelschap optrad. Een paar jaar later verhuurde het Nut haar toneel voor een zacht prijsje aan het Eibergse rederijkersgenootschap 'Entre Nous'. Soms organiseerde men in deze jaren een soiree, waarop werd gemusiceerd en voorgedragen. Eenmaal voerden vijf dames zelfs een door hen zelf geschreven toneelstuk op.

Stellingen

Een aantal te verdedigen stellingen uit die jaren geven een aardig beeld van wat Nutsleden in ons dorp bezig hield:

- * 1883 G.E.H. ter Braak: Den mensch leeft in den regel beter op het dorp, dan in den stad.
- * H.A. Huender: De voortgang in het oprichten van groote magazijnen als de Louvre etc., is nadeelig voor den moreelen en finantielen toestand van een land.
- * 1886 G.H. Smits: De wering van vermomde bedelarij in de vorm van papierventerij langs de deur.

- * 1887 H.A. Huender: Zenuwachtigheid.
- * 1889 H.A. Huender: Eene werkstaking als die te Rotterdam, werkt gunstig tot de oplossing der sociale kwestie.
- * 1890 H. Prakke: Wat zijn de beste middelen om het streven der socialisten te breidelen?
- * H.A. Huender: Wat is de toekomst in zake verlichting?
- * 1891 H.A. Huender: Is het niet wenschelijk, dat van staatswege de verzekering tegen invaliditeit wordt ter hand genomen?

Hieruit blijkt dat de heren wel degelijk nadachten over concrete maatschappelijke kwesties.

'Onbekrompen' gift

Voor de in 1879 opgerichte zangschool gaf het hoofdbestuur in 1881 een 'onbekrompen gift' van f 250. Ook bij de zangschool ging het er om de twintig leerlingen uit de mindere standen te beschaven. Juffrouw Postma, onderwijzeres van de school aan de Hagen, leidde de wekelijkse repetities van twee uur.

De Zutpensche Courant van 26 januari 1882:

'Hedenavond gaf de zangschool van het departement van 't Nut van het Algemeen te Eibergen, haare laatste uitvoering. De onderwijzeres, mej. W.C. Postma, legde, wegens hare benoeming te Leeuwarden, hare betrekking neder. Bijna vier jaar was zij met vrucht werkzaam en bracht de zangschool tot de hoogte, waarop zij thans is. De kinderen, die niet huichelen hadden haar lief, daarvan getuigde menige traan, die in stilte werd weggepinkt.'

In het jaarverslag van 1883 stond: 'De zangschool ging door het vertrek van mej. Postma achteruit. Er wordt thans les gegeven door een onderwijzer, die den tact niet schijnt te hebben, de liefhebberij onder de kinderen gaande te houden'. Het jaar daarop werd de zangschool tijdelijk opgeheven; pas in 1890 kwam er weer een kinderzangschool.

In 1887 kreeg W. Floors een medaille van het hoofdbestuur voor 40 jaar trouwe dienst bij hotel De Kroon. Ook B.H. ter Weeme ontving een medaille, toen hij in 1890 zijn zilveren jubileum bij de Gebrs. Prakke vierde.

In 1887 nam 't Nut het initiatief tot het instellen van een commissie tot wering van schoolverzuim. Kinderen die weinig hadden verzuimd, mochten meedoen aan het schoolfeest vlak voor de zomervakantie.

Twee jaar later was het mede aan 't Nut te danken, dat er een postkantoor in het dorp werd gebouwd.

Zoals gezegd had men oog voor de sociale kwestie, wat ook blijkt uit de brief, die op voorstel van fabrikant M. Prakke naar het gemeentebestuur ging:

'om bij de vernieuwing van de bouwverordening evenals in omliggende gemeenten, daarin bepalingen op te nemen, waardoor ruimere, doelmatiger en gezonder arbeiderswoningen worden verkregen'.

De Volksbibliotheek

Voor de Volksbibliotheek kon men 's zondags tussen 11 en 12 uur terecht in de bewaarschool. Een paar dames organiseerden in 1887 een verloting die maar liefst f 59,55 opbracht. In 1890 werden 571 boeken uitgeleend en het aantal leners schommelde tussen 7 en 37 lezers per keer. 'De bibliotheek is in goeden staat met 893 nummers en een nieuw aangevulden catalogus', zo schreef men. In 1898 werden 1301 boeken uitgeleend. In 1899 was er een probleem: 'Werd de toestand van de boeken van dien aard, dat de bibliothecaris geen lust had zich verder met de uitgifte te belasten'. De moeilijkheid werd opgelost door het kopen van nieuwe boeken, het opnieuw kaften van de oude en het bijwerken van de catalogus.

Bezwaar tegen het lidmaatschap van joden?

Had het departement in 1883 twintig leden, in 1900 was het uitgegroeid tot zeventien gewone en 22 buitengewone leden. Bij zijn ballotage werd de 'Israeliet' W. Elzas⁷ toegelaten met zes stemmen voor en drie tegen. Het kwam maar weinig voor, dat er iemand tegenstemde. Nu er drie tegenstemmen waren is het de vraag of deze mensen er moeite mee hadden, dat een jood lid werd van 't Nut. De deelname aan de bijeenkomsten varieerde. Op 11 januari 1898 kwamen er 45 personen opdagen. Volgens de notulen viel dat het een beetje tegen, zodat we mogen aannemen dat er meestal een grotere opkomst was.

Hoe dacht het Amsterdamse hoofdbestuur van 't Nut over de Eibergse tak? Op een van de jaarverslagen uit Eibergen schreef iemand van het hoofdbureau met potlood laatdunkend bij de namen van de bestuursleden: 'Kringetje liberale fabrikanten, nota bene geen boeren. Dunnetjes'.

't Nut van 1900-1927

Op 12 december 1900 werden er bij 't Nut voordrachten gehouden opgeluisterd met *lichtbeelden*, een spectaculaire nieuwigheid 'Eenige handigheid bij de behandeling van den sciopticon⁸ komt er natuurlijk bij te pas om de beelden zoo scherp mogelijk en voldoende groot te voorschijn te brengen', schreef de Zutphensche Courant.

Zoals vanouds besteedde men veel tijd aan het uitzoeken van sprekers. De toon werd kritischer, iedere spreker van buiten Eibergen vond men niet meer bij voorbaat geweldig. In de krant van 3 maart 1899 stond over de bekende Mej. M. Meyboom, die een lezing hield over de vrouwenbeweging:

'De lezing leverde voor velen niet het prikkelende van het nieuwe. Met haar bezadigd optreden echter, heeft zij de goede zaak meer vooruit gebracht, dan door het verkondigen van onbekookte theorieën en stellingen ware te bereiken geweest'.

Over de Hollandse karakterkomiek De Winter werd gezegd: 'Die moet je niet te veel horen' en de landelijk bekende heer Beekman werd omschreven als een 'zenuwachtig-haastige spreker'. Zelfs de beroemde mevrouw Royaards-Spoor, kreeg in 1903 behalve lof, kritiek op de keuze van haar programma, dat 'toch wel zwaar op de hand' werd genoemd.

Veel ouderen hadden moeite met de verandering van het karakter van hun departement. Zij verzuchtten weemoedig, dat ze vroeger alles zelf deden en dat was toch veel genoeglijker. Dit geluid is ook te beluisteren in een krantenverslag van een gezellig onderonsje aan het eind van het Nutsseizoen 1902:

'Voordrachten, afgewisseld met muziek en zang, een keurig met bloemen en planten versierd tooneel, eenige nummers van een helder klinkende grammophon, dat alles weegt wel op tegen het genot van een soms duur betaalde kracht uit de vreemde'.

In 1902 hield secretaris M. Prakke een lezing over 'de bouw van arbeiderswoningen in deze gemeente, met het doel de huurders door afbetaling eigenaar te doen worden, van het door hen gehuurde perceel'. Dit idee sloeg zo aan, dat er een commissie werd gevormd, die de levensvatbaarheid ervan zou onderzoeken. Aan de levensvatbaarheid van deze commissie kan worden getwijfeld, want er werd taal noch teken meer van vernomen.

Een vrijwel zinkend schip

De meningsverschillen over de koers van de afdeling bleven bestaan. In het verslag 1903/04 liet secretaris en rijksveearts J. Vlaskamp aan het hoofdbestuur weten:

'Er gebeurt niets, er is geen ambitie. Men gaat naar de Nutsavonden om uit te gaan en als het niet naar genoeg is, krijgt het bestuur de schuld. Daardoor zijn de secretaris en penningmeester opgestapt en aan het begin van het jaar de voorzitter, om ruimte voor nieuw bloed te maken.'

In 1906 schreef hij, dat men 'in het afgelopen half jaar geprobeerd heeft, het vrijwel zinkende schip weer zeilvaardig te maken, van een verloopend departement tot genoeg van enkelen, weer te maken tot departement tot Nut van 't algemeen'. Men hield volksavonden voor de mindere standen om hen kennis bij te brengen, (bijvoorbeeld een lezing met lichtbeelden over kunstlicht) de teken-

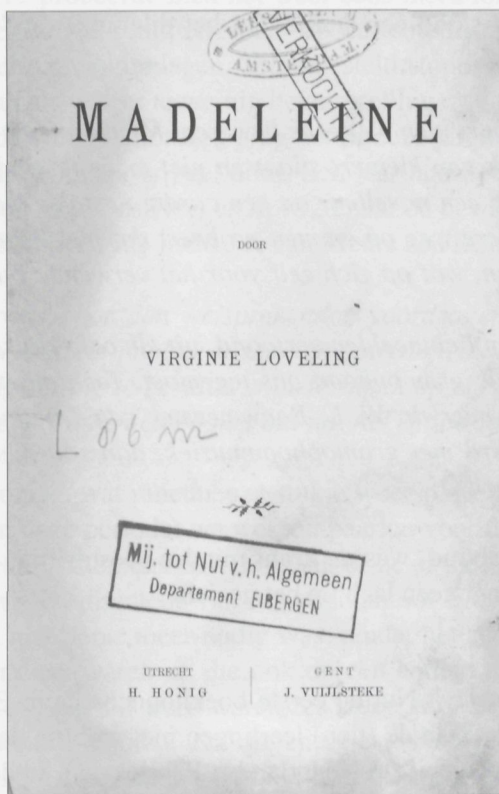
school⁹ werd gesubsidieerd en er werd een afdeling van Floralia opgericht.

Floralia

Floralia was een organisatie die het huiselijker maken van de woningen van de gewone man probeerde te stimuleren, door hun kinderen te interesseren voor kamerplanten. Schoolkinderen kregen stekjes die ze mochten opkweken. Na verloop van tijd werd er een expositie gehouden, met prijzen voor de eigenaartjes van de mooiste planten.

Volgens het jaarverslag van 1906 'bevond het departement zich in een overgangsstadium tusschen spel en ernst. Het gezellige raakte op den achtergrond, het nuttige op de voorgrond. 'De tegenstanders van het nuttige worden passief', zo werd goedkeurend geschreven.

In hetzelfde jaar werd overwogen de volksavonden voor de gewone man, niet meer in hotel De Kroon te houden, 'de mensen blijven weg, want het is te deftig'. Het ging niet goed met 't Nut. Na een enthousiast begin floreerde Floralia veel minder, van volksavonden horen we niet meer en er worden minder Nutsavonden gehouden dan voorheen. De volksbibliotheek draaide wel goed; in 1908 leenden 46 lezers 1666 boeken.

Titelblad van het boek
MADELEINE met een stempel
van 't Nut van het Algemeen.
(collectie: L. van Dijk)

Nieuwe pogingen tot nuttigheid

Rond 1910 gingen er stemmen op om cursussen te gaan organiseren voor mensen die zich ergens in wilden bekwamen, maar dat niet konden betalen. Omdat 't Nut van oudsher zelf krap bij kas was, werd het aantal lezingen ingekrompen om geld uit te sparen.

Begonnen werd met een kookcursus van vijf lesdagen in de vroegere tabaksfabriek¹⁰. De Zutphensche Courant 16 januari 1911:

'De reizende keuken van 't Nut is heden geëindigd. Door de groote belangstelling konden er twee cursussen per dag worden gegeven, ieder van 12 meisjes, zoodat door 24 meisjes van deze nuttige instelling kon worden geprofiteerd. Het is te verwachten, dat deze lessen vrucht zullen dragen. De leerlingen hebben nimmer een les verzuimd; ook hoorden we van verschillende kanten, dat de toebereiding der spijsen, ook bij de moeders in den smaak viel, zoodat we kunnen aannemen, dat het doel van deze reizende keuken, n.l. verbetering van de volksvoeding, voor zoover mogelijk bereikt zal zijn.'

Om de traditionele Nutsleden, die van voordrachtskunstenaars hielden aan hun trekken te laten komen, kwam er binnen de afdeling een 'garantenvereniging'. Men schreef voor een bedrag in en als er genoeg was ingetekend, had men de garantie, dat het optreden van een bepaalde kunstenaar financieel uitkon.

In de krant van 26 februari 1912 stond een stukje, dat het dilemma van 't Nut aardig beschreef:

'Nutslezingen zijn uit den tijd, hoort men wel eens beweren. Men hoort en leest zooveel, dat zelfs het Nutspubliek van kleinere plaatsen niet meer te vinden is voor een gezellige avond, waarop een novelletje en een aardig nastukje worden voorgedragen. Het moet een andere weg op en men probeert dat met lichtbeelden en gramfoonvoorstellingen, wat op zich zelf voor het verwende publiek ook al niet zoo veel meer zegt.

Bij elke kindergelegenheid worden lichtbeelden vertoond; uit elk café klinken de min of meer lieflijke tonen van de gramfoon ons tegemoet. Toch moet men wel onderscheiden. Wanneer de heer dr. W. L. Bouwmeester van Doetinchem een voordracht houdt, opgeluisterd met gramfoonmuziek, dan zou men het zich beklagen, thuis te zijn gebleven'.

Over D.H. Kramer, die in 1913 optrad, was de krant minder geestdriftig: 'Blijspelen kan hij beter laten, het brengt geen lach op het gezicht'.

Boekhoudcursussen

In de winter 1912/1913 organiseerde 't Nut de eerste boekhoudcursus in Eibergen, 'die uitstekend voldoet en waaraan de (tien) leerlingen met ambitie deelnemen'. Leraar Bouwman, boekhouder bij de Nederlandse Fabriek van Leder en

Drijfriemen van de Gebrs. Prakke, gaf die cursus in 1915 al voor het derde jaar gratis, maar was niet tevreden over de resultaten: 'Met twintig leerlingen begonnen, vielen velen af wegens te geringe ontwikkeling. De eerste beginselen van eenvoudige boekhouding bij te brengen eischt twee cursussen, eerst daarna kan getracht worden eenige handelskennis bij te brengen'. Met steun van de middenstands vereniging vroeg men subsidie aan voor een handelsavondcursus. Toen de subsidie was toegekend, kon de cursus niet doorgaan, omdat er maar vijf mensen inschreven. Een voorstel van H.A. Huender in 1916 om boekhoudcursussen voor timmerlieden, schilders en winkeliers op te zetten, vond weinig bijval. Een jaar later waren er weer plannen voor een kookcursus, maar ook die kwam niet van de grond. 't Nut zat in het slop, er moest iets gebeuren, maar wat?

Nog steeds geen vaste koers

Het roer ging om en er kwam in 1916 een statutenwijziging. Daarin werd onder meer de ballotage afgeschaft. Om de drempel nog meer te verlagen werd de contributie verlaagd. Er werd een circulaire in het dorp rondgestuurd, wat 44 nieuwe leden opleverde, maar daarmee had het departement niet ineens duidelijke toekomstplannen.

In 1919 probeerde men het weer eens met Floralia door voor honderd kinderen stekjes aan te schaffen, maar op de tentoonstelling waren er maar 41 met hun planten komen opdagen. Teleurgesteld stopte men hier mee. Ook voor een handelscursus was er te weinig belangstelling.

Met de volksbibliotheek ging het in deze jaren op en af. In 1915 was de interesse van de lezers vrijwel nihil. Een jaar later was er meer animo, de boeken verhuisden naar Ons Huis en in 1920 naar de bewaarschool.

Op 15 maart 1921 hield J.J. van Meurs een lezing over sterrenkunde. De krant:

'Het was voor den welsprekenden voordrager zeker een groote teleurstelling, voor een klein publiek te moeten optreden, maar in Eibergen schijnt alleen nog belangstelling te bestaan voor lezingen op christelijke grondslag en voor humoristische voordrachten met bal na. Als er zoo iets los is, stroomt het publiek toe'.

Dit bozige, wat rancuneuze stukje weerspiegelt misschien wel het gevoel van 't Nut in deze periode: we werpen paarden voor de Eibergse zwijnen. In 1923 stelde het departement zich de vraag of ze er niet beter mee kon ophouden. Bibliothecaris en directeur van het postkantoor F. Duhoux vond, dat de volksbibliotheek niet perse meer nodig was, omdat het aantal lezers de laatste jaren afnam. Bovendien 'waren er, die ook op een andere manier wel aan boeken kwamen'. Toen er gestemd werd waren zes leden voor het voortbestaan van de afdeling en een stemde blanco. Na dit energieke besluit dutte het departement vier jaar voort. Op 16 december 1927 was er pas weer een vergadering, waarin een nieuw

bestuur werd gekozen. Ook dit sliep in, alleen was er af en toe contact met het hoofdbestuur in Amsterdam over de volksbibliotheek.

Nieuw leven 1941-1949

De 67-jarige secretaris en oud-boekhouder bij de drijfriemenfabriek van 'Prakke' W.M. Treffers, schreef voor 14 juli 1941 een vergadering uit, om de eventuele opheffing van het departement te bespreken. Alleen bankdirecteur J.W.C. ter Braak kwam opdagen. Hoewel deze eigenlijk voor opheffing was, haalde Treffers hem over een poging te wagen, de afdeling nieuw leven in te blazen. Er kwam inderdaad een bestuur, bestaande uit mevrouw G. ter Braak-Huizinga (vrouw van de dokter en moeder van Menno), tandarts M.G. de Keuning, A.J. Wansink, opzichter bij elektriciteitsmaatschappij De Berkelstreek, timmerman-streekhistoricus Hendrik Odink en W.M. Treffers zelf.

Dit bestuur pakte de draad op door te beraadslagen over sprekers, films en het voorbereiden van gezellige avondjes. Mevrouw Ter Braak en Hendrik Odink gingen voortvarend aan de slag met de bibliotheek. De eerste wilde wel een causerie houden, Hendrik Odink zou iets in het dialect doen en De Keuning 'bood zich aan als accordeonvirtuoos'.

In 1942 steeg het ledental flink, van 17 naar 42. Er was een film vertoond, een feestavond gehouden en bij de bibliotheek stonden 101 lezers ingeschreven, 33 meer dan het jaar ervoor. In het seizoen 1942/43 trokken de twee sprekers van buiten een gevulde zaal. Omdat de afdeling slecht bij kas was moesten niet-leden entree betalen.

Toen gastspreker Kommer Kleyn in de bioscoop Victoria optrad werd voor f126 aan kaarten verkocht en was er een klein batig saldo. De vergadering van 3 maart 1944 bleek de laatste te zijn die in de bezettingstijd werd gehouden.

In de winter 1944-1945 werd er druk gebruikgemaakt van de bibliotheek en werden er ook veel boeken voor onderduikers gehaald.

Na de bevrijding

Op 29 juni 1945 schreef de secretaris aan het hoofdbestuur:

'Wij kunnen u melden, dat wij er in geslaagd zijn in den afgelopen winter de uitgifte van leesboeken voort te zetten. Het lokaal waar de boeken werden uitgeleend was wel bezet door de Duitschers, maar een winkelier heeft de ledige vakken in het magazijn, grenzende aan de winkel, beschikbaar gesteld.

En nu gaan we met nieuwen moed verder. We hebben nog wel geen zaalruimte beschikbaar voor het houden van winterlezingen. Ook is onze gemeente nog zonder stroom voor verlichting'.

Op 11 oktober 1945 kwam het bestuur voor het eerst na de oorlog weer bij elkaar. Mevrouw Ter Braak-Huizinga trad af en H. Odink was al eerder uit het bestuur gegaan. G. Roes¹¹ kreeg bloemen, omdat de bibliotheek gastvrijheid in

Eibergsch Nieuwsblad — Agent-Correspondent: G. TER WEEME.

ONTVANGEN VAN DEN HEER *Kubedepartement Eibergsch.*

de Somma van *Heeren gulden*

voor geleverd drukwerk *100 afdrukjes Nut 't Volkere 180*

„ geplaatste advertentie in het Eibergsch Weekblad,

d.d. *13-2/12*, korte inhoud *Lezing 't Volkere 5.70*

Zegge f *7:-*

Eibergen, *Januari* 19*44*

p.o. Lochemsche Handels- & Courantendrukkerij.

ter Weeme

Rekening van G. ter Weeme voor geleverd drukwerk aan 't Nut, departement Eibergen.
(collectie: L. van Dijk).

zijn magazijn had gevonden. Mejuffrouw D. Heetbrink werd bibliothecaresse en voor het overige ontsponnen zich weer de discussies van voorheen: welke sprekers zouden gevraagd worden, dat sprekers tegenwoordig zo duur waren en of men dan maar entree zou vragen.

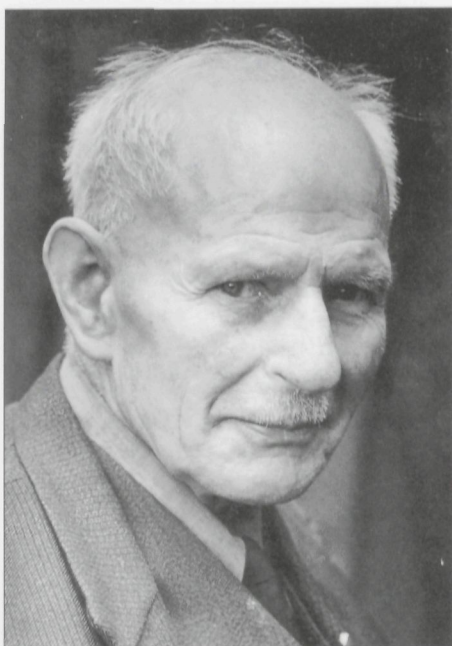
In de notulen van 27 mei 1946 stond, dat met mevrouw Ter Braak-Huizinga zou worden gesproken over een te houden avond gewijd aan het werk van de op 15 mei 1940 door zelfmoord om het leven gekomen literator Menno ter Braak. Over dit initiatief vernemen we verder niets.

De Lachende Spinnekop

Verreweg de meeste van de 79 leden in 1946 betaalden een gulden contributie en zes droegen een rijksdaalder bij. Tijdens een ledenvergadering in oktober 1946 speelden de twijfels over het nut van 't Nut weer op. Er waren immers al zo veel verenigingen in Eibergen die van alles organiseerden.

De meeste bestuursleden vonden toch dat 't Nut 'een eigen terrein bestreek' en dus ging men door. In het seizoen 1947/1948 kon men pas in januari '48 met het winterprogramma beginnen, 'vanwege de concurrentie door andere verenigingen'. Als sprekers werden genoemd A. Viruly¹², Portielje¹³, Lindeman en de Lachende Spinnekop¹⁴. Besloten werd Lindeman uit Winterswijk uit te nodigen en als die niet kon, de Lachende Spinnekop. De bibliotheek bleef goed lopen, al was de behuizing in een houten lokaal niet ideaal. Men hoopte op een ruimte in de te bouwen ambachtsschool.

In 1948 schreef secretaris N.P.J. Zeeman, gemeente-ambtenaar, aan het hoofdbestuur, dat de afdeling 75 leden telde en dat 'mej. Bep ter Braak¹⁵ ons heeft doen genieten van haar kunstdansen'. Hij constateerde, dat de belangstelling in Eibergen voor 't Nut niet groot was. 'Er is al een rijk verenigingsleven en men lijkt tegenwoordig op te gaan in amusement. Vlak na de oorlog hebben alle verenigingen uitvoeringen en cabaretgezelschappen van elders. Ook hier is er een danswoede'.

Hendrik Odink
(collectie: J. Baake)

De laatste vergadering

De laatste notulen van het departement Eibergen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zijn van 29 maart 1949. Er werd weer eens gediscussieerd over sprekers en het verslag eindigde zo:

'De heer Zeeman noemde nog de heer Odink, maar de secretaris meldde dat diens stem te zwak en te heesch was. Iets definitiefs werd die avond niet afge-

sproken. Daarom werd de bijeenkomst afgebroken'.

Ook de stem van 't Nut was te zwak en te 'heesch' geworden en brak af.

Epiloog

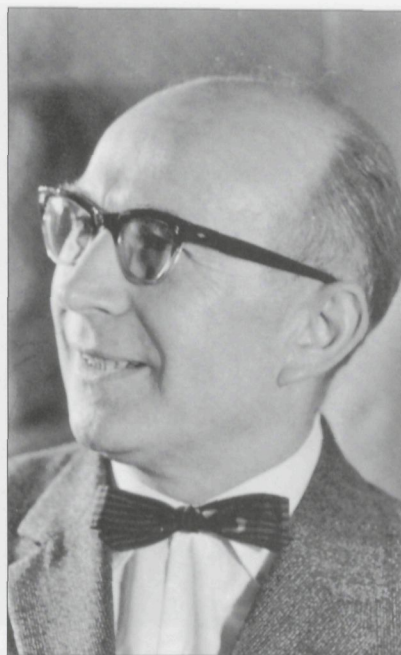
In april 1951 kwam iemand van het hoofdbestuur naar Eibergen om te praten met voorzitter De Keuning en secretaris Zeeman, die geen heil zagen in een reanimatie van de afdeling. Er waren op papier nog circa zestig leden, maar contributie werd niet meer geïnd. Drie jaar later was er weer zo'n gesprek:

'De pogingen tot herleving waren geen succes. Men bereikte in dit dorp, waar de tegenstellingen vrij scherp zijn, noch de arbeiders, noch de rooms-katholieken (alleen de burgemeester, die r.k. is, heeft belangstelling), noch de prot.-christelijken. Er is een gemeentelijke Culturele Commissie, die bijvoorbeeld Een uur muziek organiseert. Als het departement dit had gedaan, was het mislukt. In de oorlog bloeide het, nu geschiedt alles in triplo'.

De bibliotheek lag opgeslagen in de gemeentegarage, want volgens Zeeman wilde directeur Valkenburg van de ambachtsschool die oude boeken niet in z'n nieuwe school hebben. In mei 1956 kwam er weer eens een afgevaardigde uit Amsterdam poolshoogte nemen:

'Er is geen ruimte voor de bibliotheek. Mevrouw Ter Braak-van der Leck (vroeger in Nutsbestuur) is promotor van de speeltuinvereniging, waar de jeugdboe-

Nico Zeeman
(archief fam. Zeeman)

ken van 't Nut een plaats hebben gekregen. Zeeman wilde de bibliotheek niet in de openbare school hebben, want dan zouden de mensen zeggen: zie je wel. De heer Zeeman, een zeer charmant prater, doet heel enthousiast, maar ik kon niet nalaten te betwijfelen of het allemaal wel echt is wat hij zegt. Waar een wil is, is een weg! 't Nut zelf is in diepe slaap. 't Nut wil niet in Eibergen (dit werd terloops even verteld, ik kreeg de indruk, dat de heer Zeeman hier meer van afwist, dan hij los liet).

Misschien vormt dit o.a. de achtergrond van de hele stagnatie met de bibliotheek? Een vreemde geschiedenis'.

Daarmee viel het doek voor de Nutsbibliotheek, een begrip in ons dorp. Gedurende bijna honderd jaar bezorgde zij de lezers veel prettige en mogelijk ook nuttige uurtjes.

Conclusie

In de 19e eeuw was de kleine maatschappelijke bovenlaag in het dorp Eibergen qua kerkelijke richting voornamelijk vrijzinnig-hervormd en op politiek vlak overwegend liberaal. In deze kringen werd eenheid als een groot goed beschouwd. Men wilde perse niet terug naar de verdeeldheid, die er tijdens de Republiek bestond tussen patriotten en prinsgezinden. Geen wonder dat het leesgezelschap in Eibergen (in combinatie met dat in Borculo) halverwege de 19e eeuw 'Unitas' (Eenheid) heette en het boven beschreven genootschap, 'De Eendragt' als naam had. Het wemelde in ons land van de Unitassen en Eendragten. Met de oprichting van de Eendragt in 1843, van het Eibergsch Leesgezelschap in 1860 en van de Rederijkerskamer Wilhelmus Sluyter in 1869 ging ons dorp mee in een veel bredere landelijke ontwikkeling. De Eibergse 'elite' wilde zich in groepsverband niet alleen intellectueel en kunstzinnig ontwikkelen, maar zich ook nuttig maken, door in de geest van de Verlichting de mindere man op een hoger plan te brengen. Daarbij is het goed te bedenken, dat de gezelligheid en het aanzien dat het lidmaatschap van een eliteclub met zich meebrengt, ook een

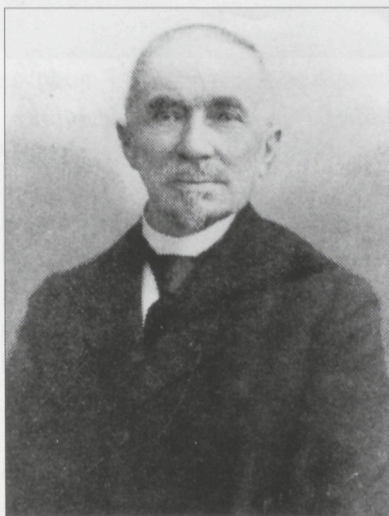
rol speelden. Omdat de bovenlaag klein in aantal was, komen we bij de drie genoemde verenigingen vaak dezelfde namen tegen.

Veranderingen

Na 1870 veranderde er veel in ons land. De industrialisatie kwam op gang en de trek naar de steden begon. Door het afschaffen van het dagbladzegel konden veel meer mensen zich een krant veroorloven, waardoor met name de middenklasse beter op de hoogte raakte van wat er zich in de wereld afspeelde. Door de komst van de spoorweg in 1884 werd de wereld voor de mensen in Eibergen eensklaps veel ruimer.

Spreekers of kunstenaars uit het hele land kwamen nu naar de Nutsavonden en uit de onderwerpen, die de leden zelf behandelden blijkt interesse voor het verbeteren van de sociale omstandigheden van de arbeiders.

Van 1875-1900 bloeide 't Nut in Eibergen. De leden vonden er gezelligheid en vermaak, terwijl er ruimte was voor progressieve gedachten over maatschappelijke verbeteringen. Geleidelijk werd de kring

*H.A. Huender
(collectie: Museum De Scheper)*

van potentiële Nutsleden groter door de komst van beampten in de zich uitbreidende industrie en door onderwijzers en middenstanders in het groter wordende dorp. In het begin van de 20e eeuw ontstond een tegenstelling tussen een deel van de oude garde, die de gezelligheid van een 'komieke voordracht' en het ons kent ons voorop stelde en de groep die zich wilde richten op de verheffing van de mindere standen.

Ook in Eibergen begon de hooggeschatte eenheid scheuren te vertonen. In 1889 scheidde zich een groep vrijzinnigen af van de hervormde kerk en stichtte de Eibergse afdeling van de Nederlandse Protestantse Bond (NPB).

Omdat het bestuur van 't Nut getalsmatig door NPB-leden werd gedomineerd, zal het departement door velen als 'vrijzinnig' zijn bestempeld.

'Wij kunnen het zelf wel'

Toen de strijd binnen 't Nut rond 1905 beslecht leek en men zich wilde toeleggen op de verheffing van de lagere standen, kwam men van een koude kermis thuis, want Eibergen was aan het veranderen. Katholieken, orthodox-hervormden, gereformeerden en socialisten emancipeerden en organiseerden zich, een

verschijnsel, dat later 'verzuiling' is genoemd. 't Nut hoefde zich niet meer bezig te houden met de behuizing of een ongevallenverzekering voor arbeiders, dat konden ze zelf wel. Een boekhoudcursus sloeg wel even aan, maar al gauw nam de middenstandsvereniging of het regulier onderwijs dit over. De Nutsbibliotheek kreeg concurrentie van parochiale, hervormde en gereformeerde uitleenverzekeringen. Een van de voortrekkers van 't Nut H.A. Huender¹⁶, schreef in zijn postuum verschenen boek 'Eibergen voorheen en thans':

'dat de geest van afzonderen, afscheiden, partijzucht ook over Eibergen is vaardig geworden en dat er van samenwerken voor een groot deel geen sprake meer is'.

't Nut en het Eibergsch Leesgezelschap putten hun leden uit dezelfde groep. Toen 'twee nette ambachtsjongens', Hendrik Odink en Arend Jan Wansink in 1908 vroegen lid te mogen worden van het Leesgezelschap, werd dit geweigerd:

'laten wij al zoodanige jonge menschen lid worden, dan loopen wij de kans, dat zij op den duur ons gezelschap zullen drijven in een richting van nuttigheid, die wij niet willen, wij hebben een leesgezelschap voor ons genoeg en willen baas blijven in dit ons huis'.

Odink en Wansink richtten toen met een paar anderen de Eibergsche Leeskring op. Graag of helemaal niet, zullen ze wel gedacht hebben, we doen het zelf wel! In 1916 liet 't Nut de ballotage varen, wat een flinke uitbreiding van het aantal leden opleverde, maar dit betekende allerm minst een nieuwe eenheid en een vaste koers.

In de 19e eeuw kon men nog goed doen vanuit de eigen bevoorrechte positie, maar door de emancipatie van de 'mindere standen', werd het standsverschil steeds minder geaccepteerd. De gewone man zocht gelijkwaardigheid en daar paste het paternalisme niet meer in, hoe goed bedoeld wellicht ook. Daarmee werden de poten onder de stoel van 't Nut weggezaagd. Het departement begon te kwijnen en sukkelde in 1927 in slaap.

Mevr. Ter Braak-Huizinga was één van de weinige vrouwelijke bestuursleden van 't Nut.
(collectie: E.H. Wesselink)

Een opleving

In 1941 werd het departement wakker. Mogelijk bracht de gemeenschappelijk beleefde klap van de Duitse bezetting het verlangen naar eenheid bij de mensen weer wat terug. In het kielzog van de bevrijders keerde de verzuiling echter terug en daarmee viel de basis onder 't Nut weg. Voorzitter De Keuning kon maar niet verkroppen, dat de mensen in Eibergen de vooruitgang zoals 't Nut die zag, niet liefden. In 1958 schreef hij boos en gefrustreerd aan het hoofdbestuur:

'Deze conservatieve bevolking, vol van vastgeroeste waanideen, laat zich niet kneden'.

Deze brief, die als een groot compliment kan worden gezien, maar zeker niet zo was bedoeld, was het laatste levensteken van 't Nut, dat we vonden.

Eibergen, juni 2008

Leo van Dijk

Bronnen en literatuur

Archief van het hoofdbestuur van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, Amsterdam

Departement Eibergen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, Notulenboek 1883-1949 collectie auteur

De Eendragt, Notulenboek 1843-1846 collectie Historische Kring Eibergen

De Eendragt, Reglement, collectie auteur

L.A. van Dijk: Het Eibergsch leesgezelschap. In: Old Ni-js. Kroniek van Eibergen, Beltrum, Rekken en Zwolle, no. 24 december 1994

L.A. van Dijk: De Eibergse Leeskring. In: Old Ni-js no. 26, december 1995

L.A. van Dijk: Rederijerskamers in Eibergen 1869-1906. In: Old Ni-js no. 31, juli 1997

H.A. Huender: Eibergen voorheen en thans. Lochem 1928

Drs. W.W. Mijnhardt en Prof. A.J. Wichers (red): Om het Algemeen Volksgeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784-1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Edam 1984

Noten:

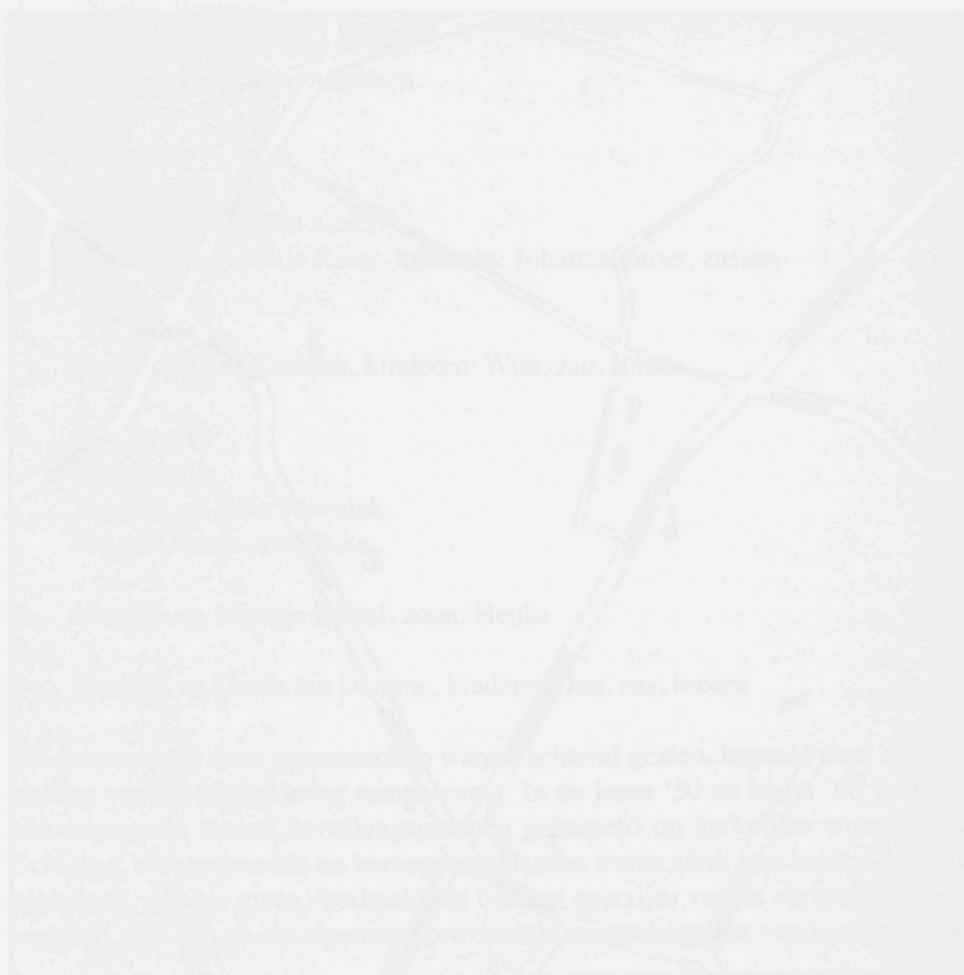
¹ Dit aan het eind van de 19e eeuw afgebroken hotel, stond op het huidige H. Odinkplein.

² We laten hier in het midden of de in de Bataafse tijd afgeschafte Eibergse gilden, als verenigingen kunnen worden gezien.

³ In het 'Leeskabinet' en in 'Nederland' 1865 nr. 12 onder de titel 'De redding van de dichter'.

⁴ C. Jongsma, die samen met H.A. Huender het bedrijf opzette, dat nu onder de naam E.C.B. bekendheid geniet

- 5 Afkomstig uit Geesteren waar zijn vader predikant was
- 6 Hoofd van de school in Laren bij Lochem
- 7 Het zou kunnen zijn dat Elzas niet gunstig bekend stond, maar hiervoor heb ik geen aanwijzingen. In de 19e eeuw was een W. Elzas wethouder van Eibergen en dan 'was je niet van de straat'.
- 8 Toverlantaarn
- 9 De tekenschool stond onder leiding van meester J. Leppink
- 10 Deze fabriek van Hagedoorn stond aan de Parallelweg
- 11 Roes had een winkel in de Groenlosestraat, nu is dat de J.W. Hagemanstraat en bevindt er zich de zaak van Eichenwald.
- 12 Een destijds bekende KLM-piloot, die populaire boeken schreef over zijn belevenissen.
- 13 Dr. A.F.J. Portielje was niet zoals velen dachten directeur van Artis, maar als hoofd van de voorlichtingsdienst, was hij wel het 'gezicht' van deze dierentuin.
- 14 Dit was een poppentheater dat aan politieke satire deed.
- 15 Dochter van J.W.C. ter Braak en 'tante Betsy'. Het gezin woonde in het huis waarin nu museum 'De Scheper' is gevestigd. Bep ter Braak had een dansopleiding gevolgd.
- 16 Fabrikant, wethouder en bestuurslid van talrijke verenigingen.

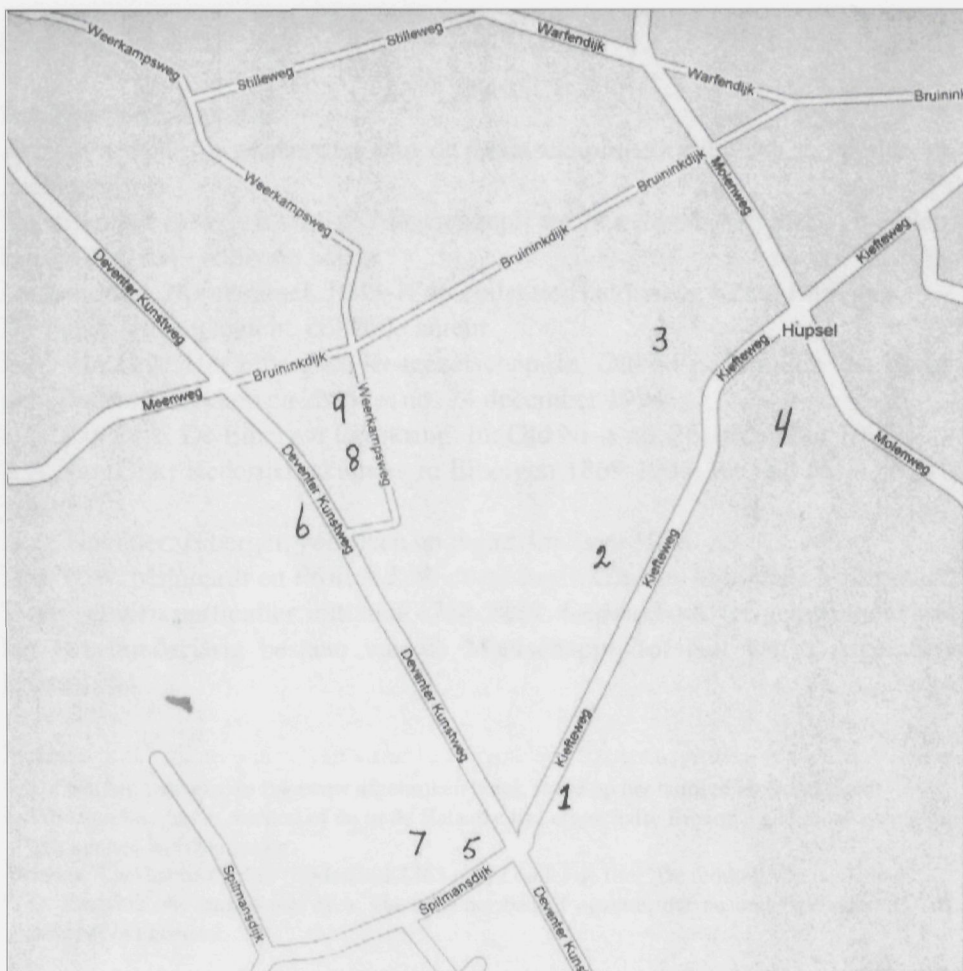
Opgroeien in een protestantse enclave aan de Hupselseweg (nu Kiefteweg)

Met groot genoegen ondersteun ik het bewonderenswaardige vrijwilligerswerk van alle betrokkenen bij De Historische Kring Eibergen. Het opdiepen en documenteren van ons historische erfgoed is onmisbaar in de concrete vormgeving van onze wortels.

Het vervult me met trots en ingenomenheid dat mijn wortels liggen bij mijn ouders en burens aan de Hupselseweg, nu Kiefteweg. De jaren van mijn vroege jeugd speelden zich grotendeels af binnen de grenzen van deze kleine protestantse gemeenschap. Graag vertel ik u iets over mijn jeugd.

Gemakshalve heb ik op onderstaande kaart alle boerderijen van deze gemeenschap genummerd en de namen van de bewoners bijgevoegd.

Op de kaart is mijn ouderlijk huis aangeduid met 1.

1. "Nieuw Pasop"
Vader: Willem Groot Wassink, 2 februari 1916 - 17 juli 1975
Moeder: Mientje Groot Wassink, 8 maart 1917 - 18 februari 2004
Kinderen: Riek 1943
Jan 1947 (ondergetekende)
Derk 1948
2. "Pasop"
Opa en Opoe Groot Wassink
Oom Hendrik en tante Anna, kinderen: Gerrit, Henk
Oom Jan
3. "Bruinink"
Reint en Hanna Scharpert, kinderen: Dika, Evert, Appie
4. "Nieuw Bruinink"
Derk en Diekske Hungerink
Evert en Dina, zus: Anneken
5. "Kamman"
Dienemeuje
Hanna en Arendjan Koier
Hendrik en Gerritje Koier, kinderen: Johanna, broer, zussen
6. "De Hos"
Gerrit en Dina Saaltink, kinderen: Wim, Jan, Johan
7. "De Reuver"
Dickemeuje
Hendrik en Dina Wennink
Jan en Dientje, zus: Rika
8. Hendrik en Mientje Ditzel, zoon: Henke
9. Hendrik en Grada ten Damme, kinderen: Jan, zus, broers

De grenzen van deze gemeenschap waren, achteraf gezien, bepaald door de verzuiling van de Nederlandse samenleving. In de jaren '50 en begin '60 bestond een segregatie tussen bevolkingsgroepen gebaseerd op kerkelijke stromingen. Scholing, clubverbanden en beroepsorganisaties waren sterk gescheiden. Op het platteland was het grote voorbeeld het bestaan enerzijds van de christelijke boerenbond (CBTB) en de algemene provinciale maatschappijen van landbouw en

*Boerderij 'Nieuw Pasop' aan de Hupselseweg, nu Kiefteweg.
Het geboortehuis van Jan Groot Wassink.*

anderzijds de katholieke boerenbond (ABTB), alsof de verschillende geloofs-overtuiging van de lidmaten invloed had op het economisch rendement van de akkers en de landbouwhuisdieren.

In die tijd gingen we niet naar de kleuterschool. Samen met broer Derk en de buurjongens Appie 'Brunink' (3), Jan 't Damme (9) en Gert 'Pasop' (2) was elke dag een nieuw avontuur in de schuren en bossen van de landerijen. Kwam het voor dat kwajongensstreken werden bestraft met bed, dan was dat een echte straf. Het bekortte onze tijd voor belevenissen. We leefden met de seizoenen mee, vogelnesten verstoren in de hoogste bomen in het voorjaar, verkoeling zoeken in moddersloten en de grote beek in de zomer, opoe's vruchtbomen plunderen in het najaar, en enorme kou lijden met schaatsen in de winter. In moderne termen waren we de meest perfecte scharrelkinderen, moeders zagen ons alleen op de gezette eettijden.

Traditie was dat samen met alle buurkinderen ieder huis werd bezocht op Nieuwjaarsdag met de wens "Völle Heil en Zege in het Nije Jaor". Dat werd beloond met koekjes en twee drankjes, in het begin zoete drankjes later sterkere drankjes, beide ziekmakend. Gillende keukenmeiden werden afgeschoten in de woonkeukens, vooral bij mensen waar de grootste reactie kon worden verwacht; Rika van De Reuver (7) stond het gillen nader dan het lachen. De volwassenen gingen tot in het voorjaar bij elkaar op Niejaorsvisite, genieten van twee ronde borrels en een sigaar.

De hele gemeenschap was sterk verweven via het naoberschap, een soort van pikorde volgens generaties -oude afspraken, om in geval van nood hulp te verle-

De trouwfoto van Willem en Mientje Groot Was-sink. (20 mei 1942)

nen. In de praktijk werd de meeste hulp verleend op bruiloften, met het viere en om het bruidspaar op een stoel zo hoog mogelijk boven de dansvloer te dragen. Daarentegen waren de naobers zeer belangrijk als dragers van de lijk-kist bij begrafenis-sen, een laatste eerbetoon waarvoor vaders hoge hoed werd afgestoft.

Mijn opvoeding heb ik ervaren als een passief proces. Er werd niet geïnstrueerd of gemoraliseerd, de ouders waren wel het grote voorbeeld. Ze waren onvermoeibare werkers, zelfredzaam en onafhankelijk als zelfstandig ondernemer. Grote nadruk werd gelegd op zuinig zijn, sparen voor bedrijfsverbetering en zorgen voor de volgende generatie. Het voedde en vormde me in een geborgen jeugd. Er was absoluut geen gelegenheid om "teumig te goan". Het was vanzelfsprekend

om al heel vroeg mee te helpen op de boerderij, eerst kleine taken, later grotere. Als jeugdige tiener reed ik elke zomer als operateur rondjes op de graanmaaier. Met opa en opoe (2) als natuurlijke coördinatoren. De broers van Pasop en Nieuw Pasop waren zeer hulpvaardig, zij deden het grote (oogst)werk samen. In de zomer van 1965 maakte oom Hendrik een tuimeling van de hooiwagen toen het jonge onstuimige paard op hol sloeg. Nooit weer zou een fles jenever zo snel midden in het weiland verschijnen, om de schrik te verjagen.

De belangstelling voor natuur en landbouw is verankerd in de genen en tot uiting gekomen door alle invloeden van de ouderlijke omgeving. Eén van de grootste natuurwonderen maakten we mee tijdens een zeer droge zomer eind vijftiger jaren. Hoe was het mogelijk dat de paling, geboren in de Zuidatlantische oceaan, de weg kon vinden via alle Nederlandse rivieren en de Hupselse beek tot in moeders wasteil?

Boer worden was de enige conclusie van zowel een beroepskeuzetest als van de

Schoolfoto uit 1955 van Riek, Jan en Derk Groot Wassink.

hoofdonderwijzer. Allicht, gezien de zeer beperkte ervaring tot dan toe. Toch had mijn vader andere plannen. Na ULO (Eibergen), HBS (Winterswijk) en Landbouwhogeschool (Wageningen) was de leergierigheid nog niet bevredigd en werd de studie in 1971 voortgezet in Calgary, Canada. Daar bleek dat West Canada veel overeenkomsten biedt met de Achterhoek qua ruimte en natuur, maar dan wel op een enorm grote schaal. Ook reiken plattelandsse gewoonten, gemoedelijkheid en leefsfeer, tot in de grote steden. De keus er voorgoed te blijven was niet moeilijk.

Cobble Hill, British Columbia, Canada, juni 2008

Jan Groot Wassink

Foto's komen uit het archief van de familie Groot Wassink.

Wesselink, EH (2005).	Erve Bruinink, Scholteboer in Hupsel.
Old Ni-js 50, pag. 27-40.
Wesselink, EH (2008).	Hupsel, historische notities.
Old Ni-js 61, pag.17-21.

Ons zoekplaatje

Jaren geleden kreeg ik deze foto van Bertus Pierik met de vraag of het als 'zoekplaatje' kon dienen in Old Ni-js. Hij kon al met zekerheid vertellen, dat de foto uit Rekken kwam, gezien de kerk aan de rechterzijde, die hij herkende. Op de achterzijde van deze foto staat "in het midden Lenselink". Misschien een aanwijzing om er achter te komen wie er allemaal op deze foto staan en bij welke gelegenheid deze foto gemaakt is. Bij deze doen we dan ook weer een beroep op onze lezers, ons te helpen bij het zoeken naar de namen.

- Wie kent één of meerdere personen?
- Waar en wanneer is deze foto gemaakt?
- Kan iemand iets meer vertellen over deze groep mannen?

Reacties, graag schriftelijk, zijn welkom bij:

J. Baake

Nieuwenhuizenstraat 5,
7161VB Neede

Email: redactiehke@gmail.com

Toneelvereniging 'Kunst naar Kracht' uit Eibergen

In ons vorig Old Ni-js deden we een beroep op onze lezers, ons te helpen bij het zoeken naar namen van een toneelgezelschap. Via de email kreeg ik een tweetal reacties. Helaas heeft daarna mijn computer het begeven en stond ik met lege handen. Ik heb de afgelopen week dan ook een beroep gedaan op Rikie Lodeweegs, om mij te helpen bij het zoeken naar namen. En dat is nog gelukt ook.

Het gaat hier om toneelvereniging 'Kunst naar Kracht' uit Eibergen, die in oktober 1950 het toneelstuk "Adriaan en Olivier" van Leonard Huizinga, op de planken bracht. De foto is gemaakt door foto Arti. Dit was de naam die fotograaf Krol gebruikte in die jaren.

Op de voorste rij v.l.n.r.: 1. Onbekend, misschien de regisseur, 2. Wim Logtmeijer, zoon van Wolter nr.13, 3. Annie Westerdiep, lerares bewaarschool, 4. Jeanette Groot Wassink, dochter van de visboer op De Hagen, 5. Jopie Scholl (met pruik), chauffeur bij de KTV, 6. Bertus Oldenampsen, kruidenier in de Grotestraat, 7. Gerrie Paalman, typiste bij de KTV, 8. Willem Visch.

Achterste rij v.l.n.r.: 9. Graads Niessink de grimeur, 10. Ben Nijland, 11. Bernard Snaphaan (politie-agent), knecht bij slager Wansink, 12. Wij denken mw. Blankvoort ??, 13. Wolter Logtmeijer, 14. S.C.W. Leonhard, chef van de schilders bij de KTV.

Bertus Oldenampsen en Willem Visch vertolkten in dit toneelstuk de figuren van Adriaan en Olivier.

Aanvulling of andere informatie is nog van harte welkom.

Johan Baake

Rika Frank

Personen en gebeurtenissen uit Eibergs verleden.

Van de thans in leven zijnde Eibergenaren heeft een aantal Johan Prins gekend. Dat kan niet zonder meer gezegd worden van Rika Frank, een joods meisje uit Eibergen. Zij overleed op 19 januari 1925 op vijftigjarige leeftijd te Venray, waar ze haar laatste levensdagen sleet. Waarschijnlijk is ze daar begraven, want op de joodse begraafplaats van Eibergen is haar graf niet te vinden.

Ze was de derde van de zeven kinderen uit het gezin van Simon Frank en Betje Rozendaal. Zowel Johan Prins als Rika Frank waren verstandelijk gehandicapt en dat had mede tot gevolg dat ze nadrukkelijk in het dorpsleven aanwezig waren.

Degenen die ze beiden gekend hebben, verklaarden zonder uitzondering dat ze uiterlijk opvallend veel op elkaar leken. Hun handicap hield echter niet in dat ze onnozel waren. Alle twee konden soms heel verrassende opmerkingen maken.

Rika genoot er van om bij allerlei dorpsgebeurtenissen aanwezig te zijn.

De aansporing van de apostel Paulus: "Weest blijde met de blijden en weent met de wenenden" bracht ze ijverig in praktijk. Men kon haar op veel feesten aantreffen waarbij ze uitbundig kon lachen en plezier maken. Het was voor de feestgangers geen punt of ze al of niet tot de genodigden behoorde.

Evenzo bezocht ze begrafenissen. Daar ging ze bij de groeve naast de familie staan. Als er gehuild werd hilde Rika intens mee, waarbij ze zich dan van een grote zakdoek bediende.

Dat haar verdriet niet altijd diep zat blijkt uit het feit dat ze op een keer, toen ze al wenende de begraafplaats verliet, even haar zakdoek liet zakken en de andere aanwezigen toevertrouwde: "Maor good dat e dood is, den olden drietert".

In die tijd leefde er in Eibergen een arm joods gezin waarvan de vader Mozes heette. En hoewel de joodse gemeenschap haar verplichting zo goed mogelijk na kwam door dit gezin financieel te ondersteunen, was het voor Mozes niet altijd eenvoudig hun het nodige te bieden. Zo had hij eens ergens ongevraagd een kool, een z.g. boeskool meegenomen en was daarbij betrapt. Van het gebeurde was in de krant een politierapport verschenen.

Rika was dan wel analfabeet, maar ze kon goed uit het hoofd leren en opzeggen. Een Eibergenaar wilde grappig zijn en had haar het artikeltje een aantal keren voorgelezen tot ze het foutloos kon na zeggen. De krant vermeldde als naam van de dader weliswaar enkel de initialen, maar men had er wel voor gezorgd dat Rika de naam Mozes voluit noemde. Wanneer men haar nu een willekeurige krant gaf en vroeg: "To Rika, leas oons es effen vuur wat der in de krante steet van Mozes en den boeskool", dan 'las' Rika. Soms hield ze daarbij, tot vermaak van de toehoorders, de krant ondersteboven.

Een zekere Cornelis Voltman dreef in die tijd in Eibergen een kruidenierswinkel.

Rika kwam regelmatig bij Cornelis in de zaak waar ze dan een snoepje en soms een reep chocolade kreeg. Maar van toen af aan moest ze wel soms als tegenprestatie de krant lezen. Voltman stond bij de Eibergenaren als persoon goed aangeschreven maar was bij een economisch delict betrokken geraakt en dat was bekend geworden.

Zo kon het gebeuren dat Rika weer eens in de winkel verscheen op een moment dat er veel klanten aanwezig waren. Voltman wilde zijn cliëntèle een plezier bezorgen en vond dit wel een geschikt moment. Daarom werd Rika een krant overhandigd met het bekende verzoek: "To Rika, leas nog es van Mozes..."

Rika nam de krant ter hand en begon zonder haperen te lezen over een zekere Cornelis Voltman die zich misdragen had en daarom binnenkort voor de rechter moest verschijnen en dat... Maar verder kwam ze niet want Voltman riep: "Ho-ho, hou op, schei uit" en wist niet hoe snel hij achter z'n toonbank vandaan moest komen om haar de krant uit handen te grissen.

Na dit voorval bleef Rika, net als voorheen, regelmatig bij Voltman in de winkel komen. Ze kreeg nog steeds haar snoepje zonder dat ze eerst de krant moest lezen.

Voltman echter was er uitstekend in geslaagd zijn klanten een plezier te doen.

Eibergen, januari 2008
Wim Kemink.

Bron: Historisch Informatie Punt
Bibliotheek Eibergen.

Scheppels Mankzaod 62

Wastattan?

Mien vrouw zat laatst in de kamer. Ze kek effen naor boeten en riep opens "Wastattan?" Ze zag nog net, dat een tröpken fietsers, dat zich wat ongewoon uut edost had, de bochte umme ging en ze riep "Wastattan?" "Wat is dat dan?" Ze zegt wel es "I-j mot schrijven, zoa-j sprekt. An dit veurbeeld kö-j zeen, dat dat niet opgeet. Dat wordt onbegriepelijke taal.

Willem Wilmink gaf door ok een veurbeeld van in één van zien gedichtjes.

"Heftanthattehad" Op de vraoge, wooran iemand aoeverleden was, was 't antwoord: "Heftanthattehad"(Hij heeft 't aan het hart gehad).

Een ander bekend veurbeeld is "Ketteretkielepoe." "Ik heb 't gered" zei iemand, die in een diepen graven was evallen en weer op de wal krop.. "Ik hielp oe", zei zien kameraod.

"Hakketewetten," "Had ik het geweten", is ook zo, samentrekking in 't spraakgebroek. En zo bunt er nog wel wat.

(Tröpken = troepje).

Aosem (asem, adem)

"Foi, wat bun ik roch kort op den aosem vandage!" (adem te kort hebben).

"Ha'j zo'n haost, da'j zo hard heb elopen? I'j bunt jao knats (totaal) achter aosem" (geen adem meer hebben).

Beduud

"Ik heb eprobeerd um 'm wakker te maken, maor hie slöp zo vaste, ik kan der gin beduud in kriegen", zei mien vrouw. (Hij reageert niet op aanwijzingen).

Beduud kump van beduden (beduiden), anwiezingen (tekens) geven.

't Kan ok ezegd wodden, at de automotor niet wil starten, omdat de accu läög is. Hie gif gin beduud, (reageert niet op de anwiezingen van 'startslot).

Baeze (bes.)

't Woord baeze geet meer en meer verloren in 't Plat.

Vrogger hadde wi-j 't aoever rooie baezen, witte baezen, aolbaezen en eerd baezen, bosbaezen en krintebaezen.

Tegenswoordig zeg iederene aardbeien in plaatse van eerdbaezen, bosbessen i.p.v. bosbaezen. 't Woord krintebaezen höldt misschien nog 't beste stand, omdat ze allenig in 't wild veurkomt en nooit in winkels te koop bunt.

Gezegde:

"Onze Gerritjen is een kleine krintebaeze". Die löt zich niks wies maken, ze wet precies, wat ze wil, hef een eigen willeken.

Mien mooder neumen de witte en rooie baezen Sint Jans baezen. Ik denke, umdat ze tegen Sint Jan, 24 juni, riepe bunt.

't Woord aolbaezen, veur zwarte baezen, is een bezunder woord. De herkomst en betekenis van aol is neet bekend. Misschien hef 't te maken met een lichte bedwelmende werking, die der van uutting.

Bokse, boksenboord

Boksenboord (broekband)

"Ik hebbe zo völle egetten, de boksenboord knip mie."

"Wat knip oe eigenlijk, da-j zo raar doet?"

(Knip kump van kniepen, knijpen, kneep, geknepen)

Kniepen, ik kniepe, hie knip hie hef ekneppen. Net zo doet ook de werkwoorden blieken (blijken), blieven(blijven), bieten, (bijten), krietten (krijten), sliepen (slijpen), slieten: (slijten).

Boksepiepe (broekspijp)

Mien vader en mooder, dat bunt twee bene in ene boksepiepe. (Zijn het altijd met elkaar eens).

Veur de bokse

Veur de bokse kriegen (een pak slaag krijgen, verliezen)

"A'j neet doot, wa'k zegge", zei Vader, "dan köj wat veur de bokse kriegen."

"Hoe is 't af elopen?" vroeg Derk an Jan. "Ik hebbe flink wat veur de bokse ecregen van mien va", zei Jan.

B'j 't voetballen hebt de Italianen van het Nederlandse elftal flink veur de bokse ecregen.

An de bokse kriegen (verliezen)

En 't Franse elftal kreeg 't van Oranje met 4 – 1 an de bokse. Maor op 21 juni kregen de Oranjes 't met 3-1 an de bokse van de Russen.

Achter de bokse zitten (ansporen)

"I-j mot onzen Derk maor es flink achter de bokse zitten", zei vader op den olderaovend tegen de meister, toen hie 't rapport had in ezien.. "Den kan völle better, hie is wat gemakzuchtig oetevallen."

De bokse an

De bokse an hebben is de baas spöllen. 't Wodden ezegd van bazige vrouwleu.

De rolverdeling was töt in de veurige eeuw zo, dat mansleu boksen droegen en vrouwleu rökke en jörken.

Mansleu waren de baas in hoes en ok butenshuus.. Vrouwleu waren niet hande-

lingsbevoegd. Zo heiten dat. Ze mochten gin documenten tekenen. Vrouwleu die bazig waren, draeien de rollen umme, vandaor "ze hef de bokse an".

Dat vrouwleu 't vake veur 't zeggen hadden in hoese, blik oet 't volgende gezegde, da- k van Jo Onstein kregde:

"Dat mo-j maor met miene vrouw aoverleggen, ik wet daor niks van, ik slaope in 't bedde achterin".

Oet de bokse, in de bokse

Ik hebbe hoge nood, ik mot effen oet de bokse (mijn behoefte doen).

Ik mos inens zo neudig, ik hebbe 't in de bokse edaon.

Van 't lachen in de bokse doon. (kump nogal es veur bi-j vrouwleu).

Dure boksen

Van Hendrik Odink is 't gezegde: "At Onzen Lieven Heer ow jonges gif, dan gif hie ok wal boksen".

Dit is niet allenig een staaltjen van vrogger godsvertrouwen, 't zeg ok wat aover armood en geldgebrek Deerns waarn minder duur dan jonges. Vrouwleu maken eur klere, rökke, schorten en jakken, vake zelf. Der wodden heel wat af e tonnekt met naold en draod um klere te maken of te verstellen, maor veur jonges- en mansleuboksen mos i-j naor de kleermaker en dat kosten geld!

Een kruus in de bokse maken was en is nog altied vakwerk.

Hoe komt ze an de name 'kruus in de bokse?'

't Is de plekke, waar vier näöde haoks bi-j mekare komt, net as bi-j een echt kruus.

Luustern (gehoorzamen, er op aan komen, weifelen)

I-j hebt te luustern naor den meister (gehoorzamen)

Een betjen meer of minder van die kruden in de soep, dat luustert niet zo nauw.

't Weer steet te luustern, 't kan deujen, 't kan vriezen, der is ok helemal gin wind.

Vore

Bi-j de vore kriegten.

Ik hebbe de kökkenveurraad bi'jkans op. Ik mot zien, da-k wat te etten bi-j de vore kriege.

Woor is Jan toch ebleven,? Haal 'm es bi-j de vore, want ik heb nog van alles veur 'm te doon".

Ik denke dat deze oetdrukking te maken hef met 't umme maken (ploegen of spitten) van 't land. Eers mos de mest in de vore, dan ko'j ploegen of spitten. An

de ploeg zat ook een soort mes, dat de mest veur de ploegschere in de vore schaf-
of.

Ik von ok nog wat aardige gezegdes in de wanne van Jo Onstein-Keizer.

Ongemak.

“Ik heb oe in lange tied neet ezien, he-j ongemak in hoes?” (ongemak= ziekte).

Achter(w)eers

Hie zat achter(w)eers op 'n stoel. (achterwaarts).

Puusterig, poesterig

“Ik vule mi-j zo puusterig, ik hebbe te völle egetten. (ademtekort van teveel eten o.a.).

Slee (bot)

Die messe bint zo slee, daor kö-j wel op naor Käälen (Keulen) rieden, dan he-j nog gin glippe in 't gat.

Ok 't woord drietten was der weer bi-j.

“k Heb piene in ‘de kop”, zei de boer.

“Ha-j 't maor in 't gat, dan ko-j 't oetdrietten”, zei zien vrouw.

“Driet er wat op, 't is maor een kleinigheid.” (Trek je er niets van aan).

Daor bun-k bedretten oet-ekommen (zwaar bekocht).

Liefkozend: kleinen drietebuul, driethoop, kleinen driet-in-de-bokse.

Noo nog wat aover geboorte, kinderdook, luiers, wat jongs en babies.

“Kom maor es hier, kleinen driethoop, dan zal ik oe een schonen dook veur-
doon”.

Toen ik nog kind wazze, kennen wi-j 't woord luier nog neet. Mien mooder
srok van kinderdook, kinderduuke. “Kiek es bi-j dat hoes daor. Daor henk een
hele riege kinderduuke an de wasliene. Daor hebt ze pas wat jongs in de wiege
ekregen.

't Woord baby is in den Achterhook pas van nao 1945.

As ter een kind geboren was, ging de jonge vader naor de bureen en zei: `k hebbe
vannacht wat jongs bi-j de vrouw ekregen.”

At 't kind wat older was, sprokken ze meestal aover `onzen kleinen`.

Dat was niet specifiek Achterhooks. 't Viel mi-j op, dat den bekenden voetballer
Frank de Boer oet Alkmaar 't ok had aover ‘onzen kleinen”.

Tot zo wied veur disse kere. Ik bun een tiedlang nogal ziek ewes en hebben veur

't gemak zo eschreven, at 't mi-j in de mond lig.

Ik heb wel de Waldspelling gebroeckt. Ik hoppe, da-j dit mankzaod toch met plezier laest, al is 't hier en daar neet echt Eibergs. Trouwens, wat is echt Eibergs? Laote wi-j hoppen, tot de volgende keer. A-j wat wet, zegf of stuurt mi-j dat. De wanne is wat leug op dit moment.

Eibarge, juni 2008.

Hennie Wesselink

Prijslijst boeken H.K.E.

aug 2008

De Hölter - G. Odink	€ 7,00
Deel 1 - Kom vanavond met verhalen - E.H. Wesselink	€ 12,00
Deel 2 - Kom vanavond met verhalen	€ 14,00
Deel 3 - Kom vanavond met verhalen	€ 15,00
Boerenwerk - schrijverscollectief	€ 7,00
Geschiedenis van de Oude Mattheus - E.H. Wesselink	€ 14,00
(+ gratis Kostgangers van Onze Lieve Heer. - H. Odink / E.H. Wesselink)	
't Ies kan liejn - L.A. van Dijk	€ 5,00
Oud Rekken in beeld - Joh. Baake	€ 5,00
Folklore / Vroomheid in Berkelland - H. Odink	€ 5,00
Veldnamenboek (beperkt leverbaar)	€ 20,00
Hof te Vaarwerk - B. te Vaarwerk	€ 18,00
Tien man en tachtig gulden (CNS) - E.H. Wesselink	€ 5,00
Leven in Geleende Tijd	€ 14,00
Leon Hanssen over Menno ter Braak	
Ut maeken van Roderlo - Joop Brens	€ 2,50
In de baan van de windhoos - B. te Vaarwerk en J. Baake	€ 15,00
Old Ni-js losse nummers 1 t/m 49	€ 3,50
50 t/m	€ 4,50

Wie belangstelling heeft voor één of meer van deze uitgaven kan gebruik maken van het bestelbiljet of zich telefonisch in verbinding stellen met Dick Somsen, Mallumse Molenweg 23, 7152 AT Eibergen, tel. 0545-472517.

Historische Kring Eibergen. Bestelbiljet boeken.

Aan Dick Somsen, Mallumse Molenweg 23, 7152 AT Eibergen. Tel. 0545-472517.

Ik heb belangstelling voor de volgende uitgave(n) uit de lijst, vermeld in deze Old Ni-js.

.....

.....

.....

Mijn adres is

.....

Naam handtekening

Historische Kring Eibergen. Ledenwerfactie.

Aan Dick Somsen, Mallumse Molenweg 23, 7152 AT Eibergen, Tel. 0545-472517.

Ik geef als nieuw lid van de Historische Kring Eibergen op:

Naam

Adres

Postcode en plaatsnaam

Ik kies als premie het boek * De Hölter (gedichtenbundel) van G. Odink.

* In de baan van de windhoos - stormramp 1 juni 1927

* Folklore en Vroomheid in Berkelland.

(over schrijver Hendrik Odink t.g.v. diens 100e geboortedag in 1989)

* Doorhalen de naam van het boek, dat niet gekozen wordt.

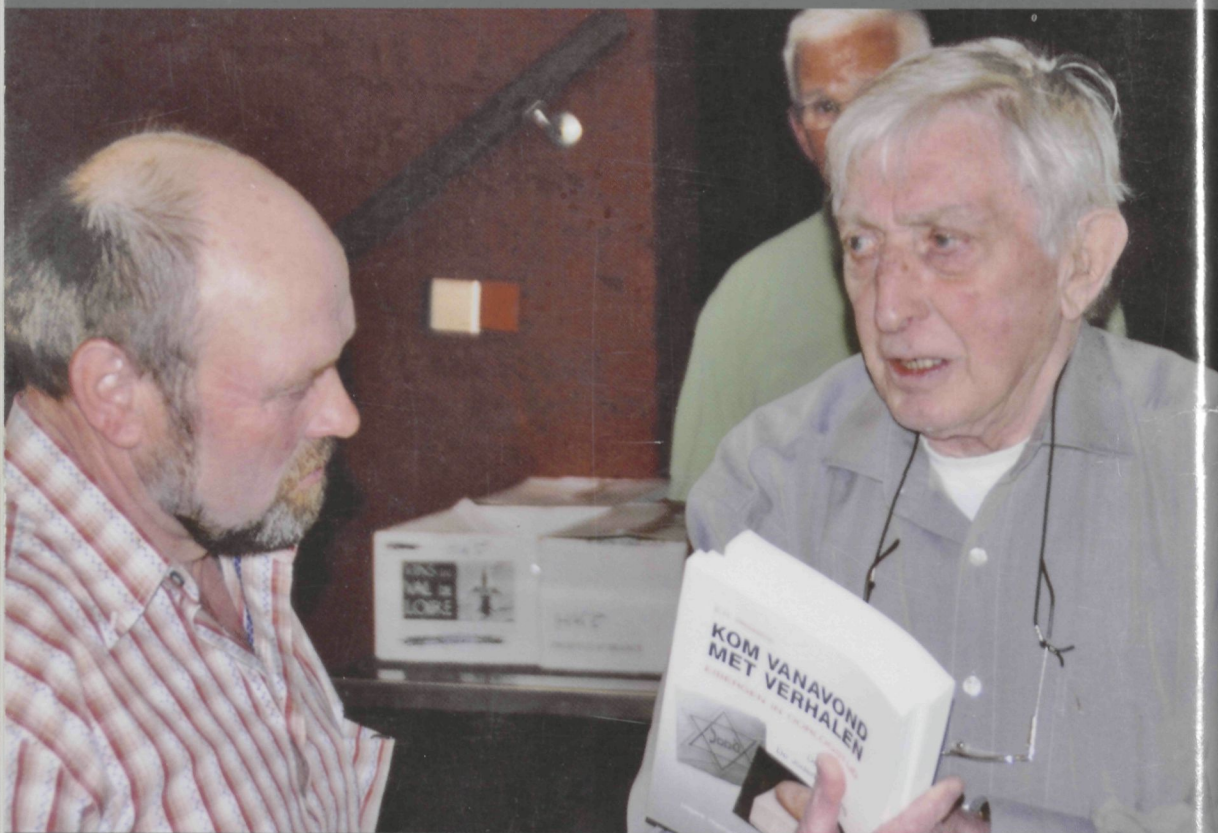
Mijn naam:

Adres:

Postcode en Woonplaats:

Drukkerij Maarse bv

*Wim Bentsink wordt als duizendste lid verwelkomd
door Hennie Wesselink (14 april 2007)*

